

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

На правах рукопису

КЛИМЧУК ОЛЬГА ВІКТОРІВНА

**ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК У ДІТЕЙ
ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ**

Спеціальність: 016 «Спеціальна освіта»
Освітньо-професійна програма
«Корекційна психопедагогіка (олігофренопедагогіка)»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:
МАЦЮК Зоряна Сергіївна
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри спеціальної та
інклюзивної освіти

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол №

засідання кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

від _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

проф. Кузава І. Б. _____

АНОТАЦІЯ

Климчук Ольги. Формування комунікативних умінь і навичок у дітей із загальним недорозвиненням мовлення – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Випускна кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр» за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта» – Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2024.

У вступі обґрунтована актуальність теми дослідження формування комунікативних умінь і навичок у дітей із загальним недорозвиненням мовлення.

У першому розділі проведений теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми формування комунікативних умінь і навичок у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Становлення комунікативних умінь та навичок у першокласників. Особливості формування комунікативних умінь та навичок у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Роль гри у формуванні комунікативних умінь і навичок у дітей із загальним недорозвиненням мовлення.

У другому розділі було проведено емпіричне дослідження формування комунікативних умінь та навичок у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. До діагностичного комплексу увійшли: методика обстеження лексичної та граматичної складової мовлення у дітей; методика «Словниковий запас» визначала рівень розвитку словникового запасу дітей 4-7 років; методика «Комунікативна піраміда» перевірку мовлення, мови та навичок спілкування дітей першого класу.

Враховуючи отримані результати, нами було визначено, що високий рівень сформованості комунікативних умінь та навичок спостерігається у 20 % дітей дошкільного віку, що говорить про широке коло спілкування з дорослими та з однолітками, на всіх рівнях. Середній рівень сформованості комунікативних умінь та навичок показали 40%, з більшістю діагностичних завдань ці діти справляються з допомогою дорослого, себе виявляли

недостатню ініціативними. Достатній рівень сформованості комунікативних умінь та навичок так само показали 40% дітей. Вони відчували утруднення під час виконання практично всіх діагностичних завдань навіть за допомогою дорослого. Для значної кількості дітей цієї експериментальної групи характерне стійке порушення діяльності спілкування. Це проявляється у невмінні вступати у мовленнєве спілкування як з дорослими, так і з однолітками, недостатньої сформованості форм комунікації (діалогу та монологу), особливості поведінки (відсутність зацікавленості в контакті, невміння орієнтуватися в ситуації спілкування, невміння змінювати характер спілкування в залежність від ситуації, негативізм).

***Ключові слова:** діти першого класу, комунікативні вміння та навички, комунікативність, компетентність, загальне недорозвинення мовлення, гра.*

SUMMARY

Klymchuk Olga. *Formation of communicative abilities and skills in children with general underdevelopment of speech – Qualifying scientific work on manuscript rights.*

Graduation qualification work for the Master's degree in specialty 016 «Special Education» – Volyn National University named after Lesya Ukrainka, Lutsk, 2024.

The introduction substantiates the relevance of the topic of research on the formation of communicative abilities and skills in children with general underdevelopment of speech.

In the first chapter, a theoretical analysis of scientific sources on the problem of formation of communicative abilities and skills in children with general underdevelopment of speech is carried out. Formation of communication skills and skills in first graders. Peculiarities of the formation of communicative abilities and skills in children with general underdevelopment of speech. The role of play in the formation of communicative abilities and skills in children with general underdevelopment of speech.

In the second chapter, an empirical study of the formation of communicative abilities and skills in children with general underdevelopment of speech was conducted. The diagnostic complex includes: a method of examining the lexical and grammatical components of speech in children; the «Vocabulary» method determined the level of vocabulary development of children 4-7 years old; The "Communicative Pyramid" method is used to check the speech, language and communication skills of first grade children.

Taking into account the obtained results, we determined that a high level of communication skills and abilities is observed in 20% of preschool children, which indicates a wide circle of communication with adults and peers at all levels. The average level of formation of communicative skills and abilities showed 40%, these children cope with the majority of diagnostic tasks with the help of an adult, they showed themselves to be insufficiently proactive. 40% of children also showed a sufficient level of communication skills and abilities. They experienced difficulties when performing almost all diagnostic tasks, even with the help of an adult. A significant number of children in this experimental group are characterized by persistent impairment of communication. This is manifested in the inability to engage in speech communication both with adults and with peers, insufficient formation of forms of communication (dialogue and monologue), behavioral characteristics (lack of interest in contact, inability to navigate in a communication situation, inability to change the nature of communication depending on the situation, negativism).

In the third section, after the initial diagnosis, a psychological correctional program was developed and tested, the purpose of which is the formation of communicative skills and abilities in children with general underdevelopment of speech.

Key words: children of the first grade, communicative properties and skills, communication, competence, general underdevelopment of speech, game.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ ТА НАВИЧОК У ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ.....	13
1.1. Становлення комунікативних умінь та навичок у першокласників.....	13
1.2. Особливості формування комунікативних умінь та навичок у дітей із загальним недорозвиненням мовлення	18
1.3. Роль гри у формуванні комунікативних умінь та навичок у дітей із загальним недорозвиненням мовлення.....	27
ВИСНОВКИ ДО I РОЗДІЛУ	33
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ ТА НАВИЧОК У ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ.....	36
2.1. Організація та методика констатувального дослідження.....	36
2.2. Аналіз отриманих результатів.....	41
2.3. Корекційна програма формування комунікативних умінь та навичок у дітей із загальним недорозвиненням мовлення.....	47
2.4. Контрольне дослідження ефективності впровадженої корекційно-розвивальної програми.....	65
ВИСНОВКИ ДО II РОЗДІЛУ	71
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	78
ДОДАТКИ	88

ВСТУП

Актуальність дослідження. Своєчасне оволодіння правильною мовою має значення формування повноцінної особистості дитини, гармонійного психофізичного розвитку, успішного навчання їх у школі. У зв'язку з цим останнім часом у спеціальній психології та педагогіці викликають підвищений інтерес дітей першого класу із загальним недорозвиненням мови.

Мова як спілкування виникає і розвивається у процесі спілкування. Порушення мовної функції що неспроможні не позначитися негативно розвитку процесу комунікації в дитини. Недорозвинення мовних засобів знижує рівень спілкування, сприяє виникненню психологічних особливостей (замкнутості, боязкості, нерішучості, сором'язливості); породжує специфічні риси загальної та мовної поведінки (обмежену контактність, уповільнену включеність у ситуацію спілкування, невміння підтримувати розмову, прислухатися до звучання, неухважність до промови співрозмовника), призводить до зниження комунікативної активності.

Окремі науковці (Л. Вавіна, О. Жильцова, Р. Левіна, Є. Соботович, Л. Спірова, В. Тарасун, Л. Трофименко, М. Шевченко) говорять про те, що недосконалість комунікативних умінь, мовна інактивність не забезпечують процес вільного спілкування та, у свою чергу, не сприяють розвитку мовної та пізнавальної діяльності дітей, перешкоджають оволодінню знаннями.

Незважаючи на значний інтерес та численні дослідження з вивчення дітей із загальним недорозвиненням мови у різних аспектах: клінічному (О. Керик), психолінгвістичному (Л. Трофименко), психолого-педагогічному (О. Гуменюк, Д. Гулакова, М. Лемещук, Д. Лола та ін.) функцій, проблема подолання загального недорозвинення мови вивчена недостатньо.

Знайомство з дослідженнями цих авторів дає підставу вважати, що в дітей із мовленнєвим недорозвиненням стійкі лексико-граматичні та

фонетико-фонематичні порушення помітно обмежують можливості спонтанного формування мовних умінь та навичок, що забезпечують процес говоріння та прийому мови. Характерною є недосконалість структурно-семантичної організації контекстної мови. Діти мають труднощі при програмуванні висловлювання, синтезуванні окремих (А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій, Ю. Рібцун та ін.). Є дані, що показують, що несформованість мовної бази як найважливішої передумови спілкування ускладнює його перебіг.

Труднощі спілкування виявляються в несформованості основних форм комунікації (О. Ласточкіна, І. Манойленко, І. Молошна та ін.). Недостатність вербальних засобів спілкування позбавляє можливості взаємодії між дітьми, стає на заваді формуванню ігрового процесу (Н. Городова, М. Заболотня, І. Козубовська та ін.).

Разом з тим, у проблемі подолання загального недорозвинення мови у дітей першого класу в аспекті комунікативних особливостей дотепер залишається ще багато невирішених теоретичних та практичних питань. Недостатньо досліджень, що показують залежність характеру спілкування від ступеня сформованості мовних засобів, не розглядаються питання взаємозв'язку активності поведінки та процесу спілкування дітей першого класу із загальним недорозвиненням мови, не створено систему спеціальних занять, орієнтовану на формування у них комунікативних умінь. Це підкреслює актуальність та значущість дослідження та свідчить про необхідність пошуку шляхів підвищення ефективності логопедичної роботи з дітьми першого класу із загальним недорозвиненням мови.

Період молодшого шкільного дитинства є важливим етапом у становленні комунікативних навичок, формування адаптивної поведінки, в тому числі комунікативної і соціальної компетентності, необхідні для життя в суспільстві. Тільки при взаємодії з іншими людьми відбувається такий складний процес, як соціалізація, проте діти з порушеннями розвитку часто

опиняються ізольованими від однолітків і дорослих, що перешкоджає формуванню навичок спілкування, взаємодії з іншими людьми.

Важливою умовою міжособистісного спілкування є вміння передбачити майбутні події. Вивчення комунікативно-прогностичних особливостей у молодших школярів з відхиленням у розвитку дозволяє визначити умови, необхідні для соціалізації.

Оскільки саме мовленнєво-комунікативна функція дає змогу вербалізувати дії, поглядів, почуттів, зафіксованих у мовленнєвих моделях, визначаємо її як ключову функцію в дослідженні спілкування дітей першого класу з вираженими порушеннями мовлення. Це пов'язано з первинністю мовленнєвої аномалії, що впливає на розвиток дитячої психіки та сприяє акцентуації таких негативних якостей, як замкнутість, пасивність, негативізм.

Саме в цьому віці активно розвивається здатність до передбачення, однак мислення про майбутнє є однією із специфічних проблем для дітей цього віку.

Численні дослідження (І. Брушневська, Ю. Рібцун та ін.) визначили, що розмова про майбутнє сприяє розвитку здатності до прогнозування. Незважаючи на соціальну значущість цієї проблеми, дослідження комунікативних навичок дітей з мовленнєвою патологією широко не проводиться, мало досліджень спрямованих на вивчення навичок взаємодії дітей з порушеннями мовлення в майбутніх ситуаціях.

Відтак, актуальність означеної проблематики та недостатня її розробленість зумовили **вибір теми нашого дослідження**: *«Формування комунікативних умінь і навичок у дітей із загальним недорозвиненням мовлення»*.

Об'єкт дослідження – діти першого класу.

Предмет дослідження – процес корекційно-педагогічної роботи з дітьми першого класу із загальним недорозвиненням мовлення, спрямований на формування у них комунікативних умінь та навичок.

Мета дослідження – вивчення особливостей формування комунікативних умінь та навичок у дітей із загальним недорозвиненням мовлення.

Для досягнення мети дослідження поставлено виконання наступних **завдань**:

1. Провести теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми формування комунікативних умінь та навичок у дітей із загальним недорозвиненням мови.

2. Вивчити методики та описати технологію обстеження комунікативних умінь та навичок дітей із загальним недорозвиненням мовлення.

3. Виявити стан сформованості комунікативних умінь та навичок у дітей із загальним недорозвиненням мовлення.

4. Експериментально довести ефективність програми формування комунікативних умінь та навичок у дітей із загальним недорозвиненням мовлення

Теоретико-методологічна основа дослідження. Проблему формування комунікативних умінь та навичок у дітей із загальним недорозвиненням мовлення істотно досліджено щодо: Андрейко Б., Дмитрів Ю., психологічні особливості соціалізації та спілкування дітей дошкільного віку із ЗНМ III рівня; Брушневська І., Рібцун Ю., комунікативний компонент мовленнєвої діяльності у дітей: діагностичний комплекс; Горна В., особливості соціально-психологічної корекції порушень комунікативної взаємодії у дітей з вадами; Гуменюк О., Пацула І., Павлюк А., психолого-педагогічні характеристики дітей із загальним недорозвиненням мовлення та роль психолого-педагогічної характеристики в організації корекційно-розвиткового процесу з дітьми.

Методи дослідження. У дослідженні були використані різні методи: вивчення та теоретичний аналіз психолого-педагогічної та науково-

методичної літератури з проблеми, педагогічне спостереження за спілкуванням дітей на спеціальних заняттях та в умовах вільного спілкування; бесіди з вчителями та логопедом, батьками, дітьми, створені задля виявлення особливостей спілкування дітей; констатуючий експеримент, проведений з метою вивчення сформованості комунікативних умінь та навичок дітей першого класу із загальним недорозвиненням мовлення; формуючий експеримент корекційної роботи для визначення напрямків та прийомів формування комунікативних умінь та навичок. и

База дослідження: Башликівський ліцей Цуманської селищної ради, 1-А, 1-Б, 1-В класи. В емпіричному дослідженні взяли участь 20 дітей з яких 13 дівчаток та 7 хлопчиків віком 6-7 років.

Наукова новизна та теоретична значущість дослідження полягають у тому, що вивчено особливості спілкування дітей першого класу з недорозвиненням мови. Це певною мірою поповнило і поглибило уявлення про особливості таких дітей, їх комунікативні можливості. Встановлено різні рівні володіння дітей комунікативними вміннями та навичками, що залежать від сформованості мовних засобів, форми спілкування, а також активності у спілкуванні та поведінці дітей; підібрано, систематизовано та реалізовано методичний матеріал для використання його в процесі формування комунікативних умінь та навичок у дітей. Експериментально апробовано комплекси спеціальних вправ спрямованих на розвиток мовних і немовних засобів спілкування, формування форм спілкування та його активності. Матеріали дослідження можуть бути використані на практичних заняттях студентами різних спеціальностей, у написанні студентами курсових і кваліфікаційних робіт; а також у розробці підручників і посібників для підготовки бакалаврів, магістрів за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта».

Практична значущість одержаних результатів полягає в тому, що виявлені в результаті дослідження особливості спілкування дітей першого

класу із загальним недорозвиненням мови дозволили визначити основні напрямки та прийоми корекційно-педагогічної роботи з ними. Методичні рекомендації щодо формування комунікативних умінь та навичок у даних дітей першого класу вносять доповнення до практики логопедичної роботи з дітьми, що сприяє підвищенню її результативності. Отримані дані можуть бути використані при навчанні та вихованні дітей із загальним недорозвиненням мови у спеціальних закладах та в сім'ї; у викладанні курсу логопедії, логопсихології на дефектологічних факультетах педагогічних інститутів та на курсах перепідготовки та підвищення кваліфікації логопедів, вихователів мовних груп, вчителів; під час підготовки методичних посібників, адресованих фахівцям, які працюють із дітьми, мають порушення мови.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні положення дослідження доповідалися та обговорювалися на міжнародних науково-практичних конференціях та регіональних семінарах.

Публікації. Основні положення дослідження, його результати та висновки відображено у двох наукових публікаціях збірниках матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій.

Результати дослідження представлено у публікаціях:

1. Климчук О. Особливості формування комунікативних умінь та навичок у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Інновації в дошкільній освіті: теорія, досвід, перспективи: збірник I Всеукраїнської науковопрактичної онлайн-конференції з міжнародною участю (22 травня 2024 року, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради) / уклад. А. Бубін, Є. Дурманенко, М. Замелюк. Луцьк, 2024. С.125-128.

2. Мацюк З., Климчук О. Роль гри у формуванні комунікативних умінь та навичок у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Сучасні теоретичні й прикладні контексти спеціальної та інклюзивної освіти. Збірник

тез доповідей IV Всеукраїнської науковопрактичної конференції (16-19 травня 2024 р., Луцьк) / за заг. ред. проф. І.Б. Кузави / І. М. Брушневська, Г. О. Гац, Н.С. Карабанова, З. С. Мацюк, В.Ф. Сергеева, І.І. Сидорук, Л. П. Стасюк,. Луцьк, 2024.С.191-195.

Структура і обсяг кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 106 сторінок, а список використаних джерел включає 67 позицій.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ ТА НАВИЧОК У ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

1.1. Становлення комунікативних умінь та навичок у першокласників

У сучасному швидкому світі як ніколи важливо мати чудові навички спілкування. Незалежно від того, чи є ви бізнес-лідером, менеджером, продавцем, школярем, студентом чи шукачем роботи, здатність ефективно ділитися інформацією та ідеями з іншими є важливою для побудови та підтримки стосунків, успішної роботи в команді та досягнення цілей. Але з такою кількістю відволікань і перерв у нашому повсякденному житті може бути складно зосередитися на вдосконаленні навичок спілкування.

Найбільш точне і повне визначення комунікативних навичок визначали б їх як систему свідомої комунікативної діяльності, що дозволяє творчо використовувати знання для створення та підтримки вигідних стосунків з людьми [6, 8, 24]. Серед них такі елементи, як уміння слухати, висловлюватись, поводитися у конфліктній ситуації [2, 13, 22], самооцінка та емпатія [15, 22, 29].

Зокрема, Костенко Т. виявляє проблеми взаємовідносин у класі, сформовані життєві цінності, праметри інтелектуального та культурного рівня учнів, набуття навичок конструктивного спілкування, створення сприятливого клімату в колективі [17].

Цінними є дослідження Рібцун Ю. та Брушневська І. з формування комунікативного компонента усної діяльності п'ятирічних дітей із зачатками мовленнєвих здібностей, репрезентують методику діагностики комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей першого класу,

спрямовану на виявлення дефіцитарних та збережених ланок і рівнів психічної діяльності, визначення актуального рівня мовленнєвого розвитку, навичок ймовірного прогнозування на невербальному та вербальному рівнях [4].

Вивчаючи процес комунікації, зарубіжні дослідники почали використовувати термін «комунікація». Пізніше цей термін був прийнятий у вітчизняній науці. В англійській лінгвістичній літературі під терміном «комунікація» розуміється як обмін думками та інформацією в усній або письмовій формі [42], «комунікація» або розуміють як письмові сигнали [48].

«Комунікація» – це процес обміну думками, інформацією та емоційними переживаннями між людьми. У даному випадку, на думку лінгвістів, спілкування – це реалізація комунікативної функції мови в різних мовних ситуаціях [40].

Комунікація – це здатність до спілкування, тенденція (передача інформації під час спілкування, встановлення контакту і комунікативних взаємозв'язків [42]. У процесі комунікації учасники обмінюються різними видами інформації. До них належить і комунікативна компетентність.

Комунікативні навички – це специфічні вміння, які дозволяють людям отримувати та передавати певну інформацію за технічною компетентністю людини [48].

Структуру комунікативної компетентності можна розділити на кілька блоків: особистісний, соціальний та перцептивний; операційний та технічний [42].

Всі структурні компоненти комунікативних умінь та навичок є нерозривною частиною комплексу і їх діяльність спрямована на забезпечення координації комунікативних процесів. Розрізняють дві основні категорії комунікативних актів ініціативні та директивні дії: ініціатива, дія у відповідь.

Ми вважаємо поняття «комунікація» і «спілкування» тотожними. Ми ототожнюємо їх з одним і тим же. На цій основі ми розуміємо шляхи набуття

комунікативної компетентності дітьми першого класу із загальним недорозвиненням мовлення та мовленнєвого розвитку. Розуміння шляхів набуття дітьми із загальним недорозвиненням мовлення комунікативної компетентності. Вона спирається на сформованість комунікативних мотивів, потреб, ціннісних орієнтацій, знань, умінь і навичок та залежить від сформованості готовності дітей до спілкування.

Варто також об'єднати поняття «комунікативні вміння» та «комунікативні навички». Варто також об'єднати поняття «комунікація» зі спільною ознакою «повідомлення», тобто повідомлення, яке дитина намагається передати іншій дитині [48]. В українській мові повідомлення мають спільну структуру та значення, поєднуючи та об'єднуючи (спільну, сукупну) комунікацію.

Розроблена методика інтенційного (мотиваційно-цільового) аналізу комунікації уможлиблює (і тим самим доводить) відтворюваність процесу комунікації.

Процес пошуку та ідентифікації навісності (у цілісному і завершеному комунікативному акті) може бути операціоналізований у відтворюваний спосіб. За допомогою спеціальних процедур можна також проаналізувати початкові мотиваційні та цільові структури усвідомленості реципієнта .

Комунікативні вміння є характеристикою орієнтації людини в процесі спілкування і відображають ступінь адекватності розуміння інтенції (основної смислової домінанти) комунікатора [42].

Ступінь успішності людини значною мірою залежить від рівня розвитку її комунікативних навичок. Різні рівні комунікативних навичок сучасних дітей – це науково обґрунтована реальність.

Це відкриває принципово новий підхід до розуміння і проектування соціокультурних процесів. Відсутність прямої залежності між соціально-демографічними характеристиками дітей та рівнем розвитку їхньої

комунікативної компетентності. Ця проблема пов'язана насамперед з ментальними характеристиками, тобто з орієнтацією особистості в процесі комунікації. Вона пов'язана з орієнтацією особистості в процесі спілкування [22].

Існуюча система дошкільної та шкільної освіти, а також традиційності суспільства та сім'ї в основному пов'язані із завданнями накопичення, засвоєння, із запам'ятовування інформації і не орієнтовані на орієнтацію в процесах навчання, розуміння та комунікації.

Деякі сучасні діти мають ідеальні матеріальні умови для отримання інформації, запам'ятовування, їм подобаються і є цікавими класичні твори. Суспільно важливим є підвищення здатності людей до розуміння та повної реалізації свого потенціалу не лише у спілкуванні, а й у процесі суспільного життя. Не лише у спілкуванні, а й у процесі життєдіяльності, неодноразово проголошувалася і висловлювалася на різних рівнях. Комунікативні уміння та навички формуються спочатку вдома, потім у ЗДО, у школі та в продовж усього життя.

Перехід дитини до школи – це значний крок у її житті, пов'язаний з новими соціальними взаємодіями. Одним з найважливіших завдань вчителя початкових класів є формування у першокласників ефективних комунікативних умінь та навичок.

Тому, що це соціалізація, ефективна комунікація допомагає дитині інтегруватися в нове соціальне середовище, будувати дружні стосунки з однолітками та вчителями, навчання: здатність спілкуватися сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу, участі в обговореннях та презентаціях, особистісний розвиток: розвиток комунікативних навичок формує впевненість у собі, допомагає виражати свої думки та почуття.

Отже, у першокласників потрібно розвивати такі комунікативні навички: активне слухання, уміння уважно слухати співрозмовника, не перебиваючи, задавати уточнюючі питання, висловлення власної думки,

здатність чітко і ясно формулювати свої думки, аргументувати свою точку зору, ведення діалогу, вміння підтримувати розмову, задавати питання, відповідати на них, працювати в групі - здатність співпрацювати з іншими дітьми, досягати спільних цілей, невербальна комунікація - розуміння мови тіла, міміки та жестів.

Щоб розвивати комунікативні навички у першокласників потрібно: створення сприятливої атмосфери: створити в класі атмосферу довіри, де кожна дитина почуватиметься комфортно і безпечно; використовувати різноманітні форми роботи: індивідуальні завдання, парна робота, групові проекти; застосовувати ігрові методи: використовувати ігри для розвитку комунікативних навичок (рольові ігри, ігри на співпрацю, ігри на розвиток мовлення), проводити обговорення: регулярно проводити обговорення різних тем, заохочувати дітей висловлювати свою думку, робити зворотний зв'язок: давати дітям зворотний зв'язок щодо їхніх комунікативних навичок.

Ефективне спілкування між батьками та дітьми є наріжним каменем здорової сімейної динаміки. Це виходить за межі простого словесного обміну. Це включає активне слухання, співчуття та розуміння. Коли батьки ведуть відкриту, шанобливу розмову зі своїми дітьми, вони закладають основу для міцних емоційних зв'язків і позитивного розвитку. Важливість співпраці батьків і логопеда полягає у: об'єднання зусиль: спільна робота дозволяє досягти кращих результатів у коротші терміни; підтримка дитини: батьки створюють вдома сприятливу атмосферу для розвитку мовлення дитини; контроль за виконанням рекомендацій: логопед може відстежувати прогрес дитини і вносити корективи в програму корекції.

Таким чином, здатність або нездатність взаємодіяти з іншими визначається процесами від раннього дитинства до дорослого життя. Для розвитку комунікативної компетентності дітей необхідно засвоїти три основи: бажання спілкуватися, знання основ соціальної комунікації та вміння спілкуватися на практиці.

1.2. Особливості формування комунікативних умінь та навичок у дітей із загальним недорозвиненням мовлення

Проблеми мовленнєвого розвитку дітей першого класу з недорозвиненням мовлення неодноразово були предметом спеціальних досліджень. Загальні проблеми мовного розвитку у дітей з нормальним слухом і без відхилень в інтелекті розуміються як складна форма мовленнєвої патології. У дитини знижені комунікативні потреби та труднощі в розвитку мовної системи. Спостерігаються труднощі в розвитку мовних операційних засобів. Спілкування з дорослими носить переважно практичний і діловий характер, а особисте спілкування зустрічається значно рідше.

Загальною особливістю загальних комунікативних навичок є те, що вони є незрілими у сферах мотивації та бажання [48]. Вони мають труднощі з адаптацією до емоційного комфорту та психічної неврівноваженості. Потреба в спілкуванні – одна з перших соціальних потреб, що виникають в онтогенезі. Завдяки цьому дозволяє дитині мати різноманітні контакти з навколишнім природним, предметним і соціальним світом, вступати в різноманітні контакти з предметним і соціальним світом і моральними цінностями та пізнавати себе, встановлювати стосунки.

Загальне недорозвинення мовлення – це цілий комплекс симптомів, при якому відбувається порушення всіх без винятку сторін мовного апарату [45]. Це означає, що порушення спостерігатимуться як з лексичної, так і з фонетичної та граматичної сторони. Така патологія є поліетіологічною, на формування якої впливає велика кількість факторів схильності, пов'язаних з внутрішньоутробним розвитком плода.

Симптоми захворювання будуть відрізнятися в залежності від ступеня тяжкості. Всього виділяють чотири ступені недорозвинення мовлення. Для

того щоб визначити ступінь тяжкості захворювання, пацієнту необхідно пройти логопедичне обстеження [51].

Лікування базується на консервативних методах і передбачає роботу логопеда з дитиною та батьками вдома. Міжнародна класифікація хвороб ділить такий розлад на кілька недуг, тому вони мають кілька значень. ОГП має код за МКБ-10 - F80-F89.

Загальне недорозвинення мовлення у дітей першого класу є досить поширеним захворюванням, яке зустрічається у 40% всіх представників цієї вікової категорії.

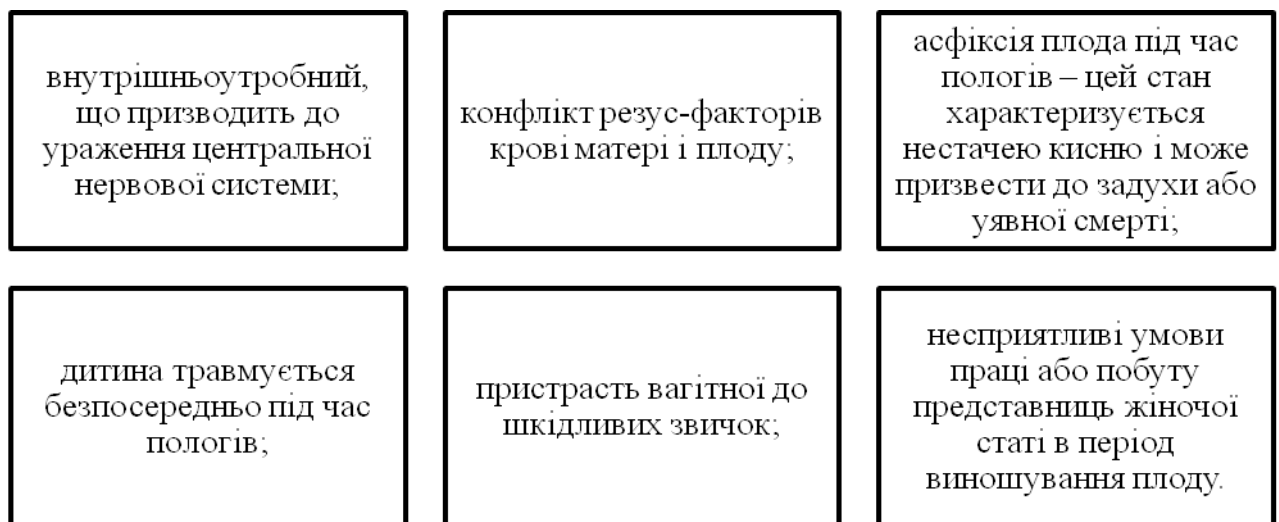

Рис. 1.1. Фактори загальне недорозвинення мовлення дітей

Такі обставини призводять до того, що ще під час внутрішньоутробного розвитку у дитини спостерігаються порушення у формуванні органів і систем, зокрема центральної нервової системи. Подібні процеси можуть призводити до появи широкого спектру функціональних патологій, в тому числі і мовних розладів. Крім того, таке порушення може розвинути після народження дитини. Цьому можуть сприяти: часті гострі захворювання різної етіології; наявність будь-яких хронічних захворювань; отримав черепно-мозкову травму.

У дітей з ЗНМ виникають труднощі з комунікацією через:

- порушення звуковимови: неправильна вимова звуків ускладнює розуміння мови дитиною оточуючими.
- обмежений словниковий запас: бідний словник ускладнює вираження своїх думок і почуттів.
- порушення граматичного ладу мовлення: помилки у побудові речень ускладнюють розуміння мови дитини.
- соціальну тривожність: свідомість своїх мовленнєвих проблем може призводити до сором'язливості та небажання спілкуватися [40].

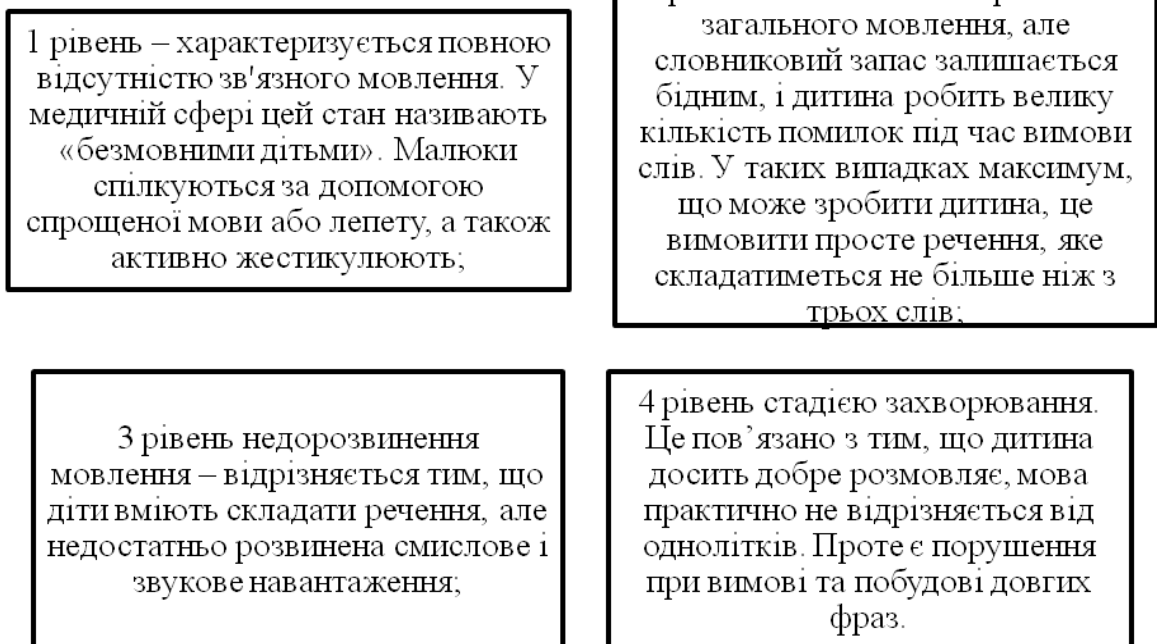

Рис.1.2. Ступені недорозвинення мовлення

Крім того, клініцисти виділяють кілька груп цього захворювання: неускладнений ЗНМ – діагностується у пацієнтів з незначною патологією мозкової діяльності; ускладнений ЗНМ – спостерігається при наявності будь-якого неврологічного або психічного розладу; загальне недорозвинення мови і затримка мовного розвитку – діагностується у дітей при патологіях тих відділів головного мозку, які відповідають за мовлення [41].

Характеристики дітей із загальним недорозвиненням мовлення будуть відрізнятися в залежності від тяжкості порушення, притаманного пацієнту. Однак, незважаючи на це, свої перші слова такі діти починають вимовляти

відносно пізно – в три-чотири роки. При цьому мова майже незрозуміла оточуючим і неправильно оформлена.

У пацієнтів з першим ступенем спостерігаються такі прояви: замість слів – лепет, який доповнюється великою кількістю жестів і багатою мімікою; спілкування здійснюється реченнями, що складаються з одного слова, зміст якого досить важко зрозуміти; обмежений словниковий запас; порушення в побудові слів; порушення у вимові звуків; дитина не може розрізнити звуки [18].

Рис. 1.3. Причини, що у дитини починає порушуватися мовна діяльність

Недорозвинення мовлення другого ступеня характеризується такими порушеннями: відбувається відтворення фраз, що складаються не більше ніж з трьох слів; словниковий запас дуже бідний порівняно з кількістю слів, які вживають однолітки дитини; діти не здатні зрозуміти значення великої кількості слів; нерозуміння різниці між числами; нераціональне вживання прийменників і відмінків; звуки вимовляються з множинними спотвореннями; фонематичне сприйняття сформоване недостатньо; невідповідність дитини до звукового аналізу зверненого до нього мовлення [18].

Параметри ЗНМ третього рівня: наявність усвідомленого фразового мовлення, але воно побудоване на простих реченнях; труднощі з побудовою складних словосполучень; збільшений словниковий запас вживаних слів,

страждаючи від дітей з ЗНМ II ступеня; помилки з вживанням прийомів і узгодженням різних частин мови; незначні відхилення у вимові і фонематичному сприйнятті [18].

Опис клінічної картини загального недорозвинення мовлення IV рівня: наявність конкретних труднощів зі звуковим і повторенням слів, в яких є велика кількість складів; знижений рівень фонетичного розуміння; допущення помилок під час словотворення; широкий словниковий запас; розлад логічного викладу – на перший план виходять другорядні деталі [18].
Діагностика Виявлення цього порушення сприяє спілкуванню логопеда з дитиною.

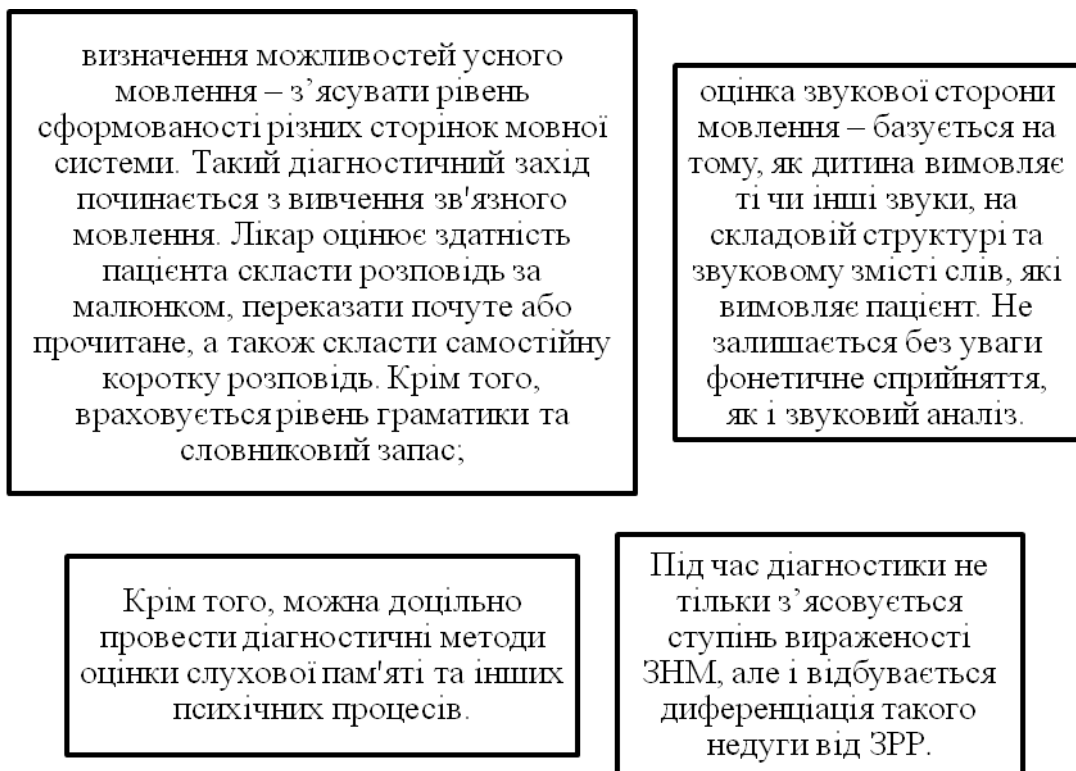

Рис. 1.4. Визначення патології та її тяжкості

Розвиток комунікативних умінь у дітей з ЗНМ – це тривалий процес, який вимагає терпіння і систематичності, що включає в себе:

– ранню діагностику: чим раніше будуть виявлені порушення мовлення, тим ефективнішою буде корекційна робота.

- комплексний підхід: корекція мовлення має бути поєднана з іншими видами терапії (психологічною, педагогічною).
- співпрацю з родиною: тільки спільними зусиллями можна досягти позитивних результатів [42].

Напрямки корекції загального недорозвинення мовлення дітей дошкільного віку:

- ✓ 1 рівень захворювання – активізація самостійної мови та розвиток процесів розуміння сказаного дитиною. Крім того, приділяється увага мисленню і пам'яті. Навчання таких хворих не ставить собі за мету досягнення нормального фонетичного формування мови, а враховується граматична частина;
- ✓ ЗНМ другого рівня – проводиться робота не тільки над розвитком мовлення, а й над розумінням сказаного. Терапія спрямована на поліпшення звуковимови, формування осмислених фраз і уточнення граматичних і лексичних тонкощів;
- ✓ захворювання 3 ступеня – виправляється свідоме зв'язне мовлення, удосконалюються аспекти, пов'язані з граматиною і лексикою, освоюється вимова звуків і фонетичне розуміння;
- ✓ ЗНМ рівень 4 – терапія спрямована на корекцію вікового мовлення для подальшого безпроблемного навчання в закладах освіти [45; 46].

Все частіше від батьків можна почути, що їхня дитина страждає на порушення мовленнєвого розвитку. У дітей обмежений словниковий запас, неправильна вимова звуків, іноді повна відсутність мови. У цьому випадку дорослим потрібно потурбуватися про те, чи відповідає мова дитини рівню її віку. При необхідності слід провести корекційну роботу з фахівцем.

Іноді у дітей буває так, що вони починають говорити в ранньому дитинстві, вимовляти звуки, однокореневі слова, але потім їх мовлення згасає. Думка про порушення мовленнєвого розвитку часто помилкова,

оскільки розвиток мовлення дитини відбувається хвилеподібно. У періоди затишшя накопичується пасивний словниковий запас, формуються процеси мислення. Запізнілий розвиток проявляється в тому, що перші короткі слова дитина вимовляє лише до трьох років. Виявляється неузгодженість граматичних форм, невміння зв'язно висловлювати свої думки, незрозуміле мовлення. Корекційну роботу з такою дитиною повинен проводити логопед. При цих порушеннях ставлять діагноз ЗНМ 3 рівня. У шкільному віці ці порушення можуть проявлятися в нездатності дитини побудувати чітку логічну відповідь, сформулювати свою думку.

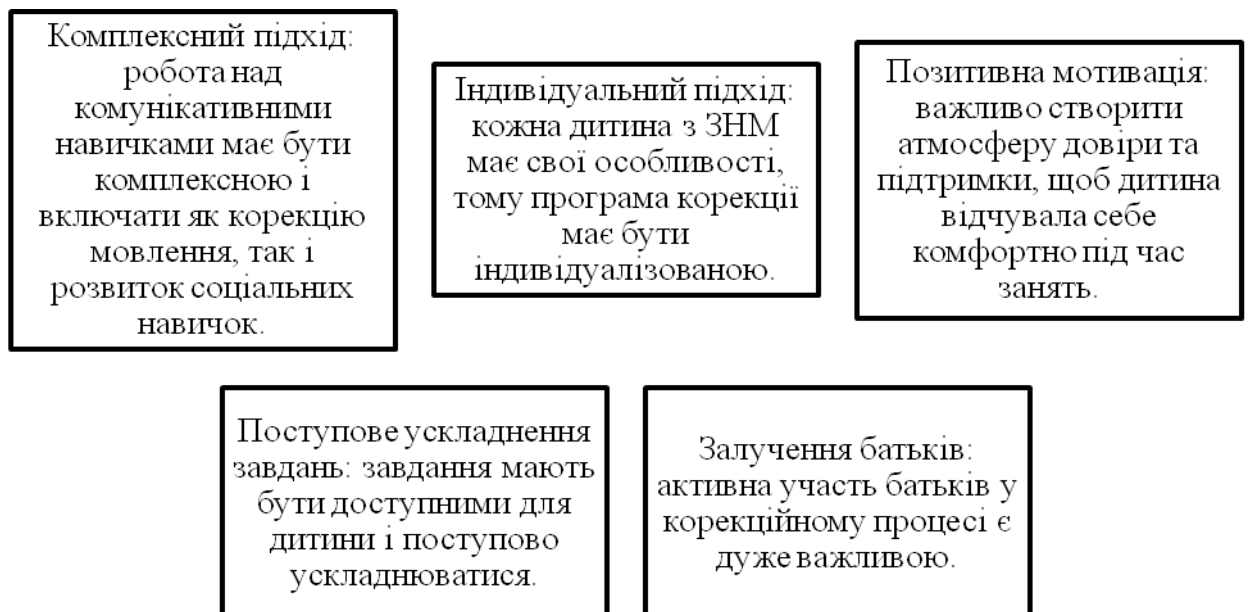

Рис. 1.5. Особливості формування комунікативних умінь у дітей з ЗНМ

До методів та прийомів розвитку комунікативних умінь відносимо:

- ігрові форми роботи: ігри допомагають зробити процес навчання цікавим і ефективним.
- рольові ігри: розігрування різних ситуацій сприяє розвитку навичок спілкування.
- обговорення картинок, розповідання історій: ці вправи допомагають розвивати зв'язне мовлення.

- колективні творчі завдання: спільна робота над проектами сприяє розвитку навичок співпраці.
- логопедичний масаж: стимулює мовленнєві зони мозку.
- артикуляційна гімнастика: допомагає розвивати м'язи артикуляційного апарату.

Отже, загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ) – це складне порушення мовленнєвого розвитку дитини, яке впливає не тільки на звуковимову, але й на інші сторони мовлення: лексику, граматику, зв'язне мовлення. Одним з важливих аспектів корекційної роботи з такими дітьми є формування їхніх комунікативних умінь та навичок.

Чому важливо розвивати комунікативні уміння у дітей із ЗНМ?

- Соціалізація: ефективне спілкування допомагає дитині інтегруватися в суспільство, будувати дружні стосунки.
- Академічна успішність: розвинуті комунікативні навички сприяють успішному навчанню в школі.
- Самооцінка: покращення мовленнєвих можливостей підвищує самооцінку дитини.
- Загальний розвиток: розвиток мовлення пов'язаний з розвитком інших пізнавальних процесів (мислення, пам'яті, уваги).

Основні напрямки роботи: розвиток звуковимови: постановка правильних звуків, автоматизація їх у мові; збагачення словникового запасу: введення нових слів, формування лексичних узагальнень; формування граматичних конструкцій: закріплення правильного використання граматичних форм; розвиток зв'язного мовлення: складання розповідей за картинками, перекази текстів, ведення діалогів; розвиток комунікативних навичок: формування вміння слухати, розуміти інших, висловлювати свої думки, брати участь у розмові.

Серед методів і прийомів роботи можна виділити:

- Ігрові методи: дидактичні ігри, сюжетно-рольові ігри, драматизації.

- Наочні методи: використання картинок, предметів, демонстрацій.
- Словесні методи: розповіді, бесіди, читання, перекази.
- Практичні методи: артикуляційна гімнастика, пальчикова гімнастика, дихальні вправи.

Батьки відіграють важливу роль у корекційному процесі. Вони можуть: спілкуватися з дитиною, читати книги, розповідати казки; виконувати домашні завдання, закріплюючи матеріал, отриманий на заняттях; співпрацювати з логопедом, виконуючи його рекомендації.

Важливо пам'ятати: корекція ЗНМ – це тривалий процес, який вимагає систематичної роботи логопеда, батьків та самої дитини.

Результати залежать від багатьох факторів: своєчасності початку занять, регулярності, комплексності підходу, а також від індивідуальних особливостей дитини.

Сучасні підходи до корекції ЗНМ:

- Використання інтерактивних технологій: комп'ютерні програми, мобільні додатки, онлайн-платформи;
- Міждисциплінарний підхід: співпраця логопеда з іншими фахівцями (психологом, дефектологом);
- Фокус на розвитку комунікативних навичок у контексті реальних життєвих ситуацій.

Формування комунікативних умінь у дітей із ЗНМ – це складний і багатогранний процес. Однак, завдяки систематичній роботі та індивідуальному підходу, можна досягти значних успіхів.

Таким чином, можна виділити такі особливості формування комунікативних умінь та навичок у дітей із загальним недорозвиненням мовлення: зниження потреби, ініціативи у спілкуванні, зацікавленості в контакті; діти не вміють організувати комунікативну поведінку, повільно включаються до ситуації спілкування; недостатньо сформовані вміння вести діалог; переважає ситуативно-ділова форма спілкування; не прослідковується

культура спілкування з дорослими; мовна продукція дітей у процесі спілкування з дорослими носить менш розгорнутий у змістовному та структурному відношенні характер, ніж у їхніх однолітків із нормальною мовою.

1.3. Роль гри у формуванні комунікативних умінь та навичок у дітей із загальним недорозвиненням мовлення

У всіх типах навичок спілкування (міжособистісне спілкування, міжособистісна взаємодія, міжособистісне сприйняття) спілкування з однолітками особливо важливе, оскільки є наріжним каменем життя людини [4, 6, 8] є її особистісне зростання [22, 24, 31]. В силу своїх вікових особливостей діти молодшого шкільного віку психологічно віддають перевагу іграм. Ігри розвивають комунікативні навички, оскільки вони відображають людські стосунки і наслідувати норми та стандарти соціальної поведінки. Зазвичай ігри мають соціальний характер і являють собою правила в соціальному середовищі [4, 8, 13]. Одним з основних функцій колективних ігор є спілкування, тому такі ігри згуртовують дітей, налагоджують емоційні контакти між ними та зняття їх емоційної напруги через спільну діяльність. Колективна діяльність має відмінну рису, яка полягає у високому рівні взаємозалежності між учасниками з точки зору соціальних контактів [4, 6, 13, 15].

Спілкування є основним джерелом енергії в грі, яка заряджає його емоційним елементом [1, 8]. Без контактів, співпраця та взаєморозуміння неможливі для дітей, які граються разом. Під час ігор діти розвивають не лише вміння дотримуватись правил гри, а й уміння спілкування.

Гра є невід'ємною частиною життя дитини, особливо важливою для дітей з загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ). Вона не лише

приносить радість, а й є потужним інструментом для розвитку мовлення та комунікативних навичок.

Гра є життєво важливим компонентом розвитку дитини, оскільки вона сприяє загальному фізичному, соціальному, когнітивному та емоційному благополуччю дитини. Насправді, головним чином через гру діти пізнають свій світ і виявляють свої інтереси. Удосконалення ігрових навичок дитини також є чудовим способом розвитку її мовлення, мови та комунікативних здібностей, що готує її до процвітання у набагато більшому світі, що попереду.

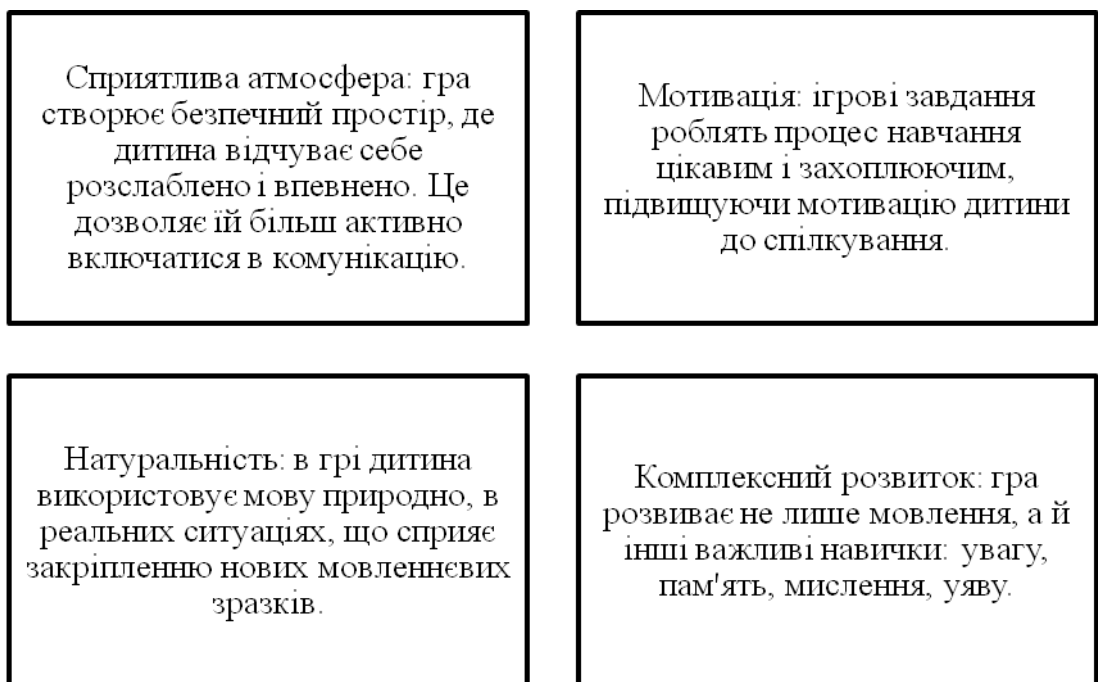

Рис. 1.6. Важливість гри для дітей з загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ)

Долінгвістичні навички є насиченою формою спілкування за допомогою жестів, міміки, зорового контакту, імітації та спільної уваги. Ці навички служать основою для розвитку мовлення та мови. Ви можете створити багато ігор для дитини, щоб націлити її долінгвістичне спілкування, зокрема контакт очима, ігри з плесканнями (імітація), кубики (по черзі), дзеркальні дії та обличчям до обличчя. особисті ігри (спільна увага) серед інших. Граючи з дитиною, дорослий максимально використовує міміку та

жести (наприклад, рухи рук для супроводу мови), щоб дати їй підказки про те, що ви хочете повідомити.

Гра з іграшками допомагає дитині вивчати нові слова та розширювати словниковий запас [14]. Наприклад, коли дитина грає в «будинок», вона буде мотивована дізнатися про різні меблі, кімнати та предмети одягу, які знаходяться в будинку. Гра в уявну кухню також заохотить їх вивчити різні кухонні інструменти та види їжі та категорії, до яких вони належать (наприклад, фрукти, овочі, десерти тощо). Гра також допомагає дитині вивчити дієслова/слова-дій, наприклад, коли вони змушують ляльку/м'яку іграшку танцювати, співати чи стрибати, або їхні іграшкові машинки бігають, зупиняються чи сповільнюються.

Грайлива взаємодія з однолітками дозволяє дітям практикувати артикуляцію мовлення, освоювати новий словниковий запас і зміцнювати впевненість у висловленні думок та ідей, що значно покращує їхні загальні навички спілкування. Це особливо посилюється, коли гра відбувається в умовах, які дозволяють багато досліджувати та досліджувати.

Перш ніж дитина зможе самотійно вживати слова, вона повинна спочатку зрозуміти значення цих слів. Прості ігрові дії, такі як ідентифікаційні запитання (наприклад, запитання «Де тигр?» під час гри з тваринами-іграшками або «Покажи мені червоний кубик» під час гри з кольоровими кубиками) є чудовим способом націлити це. Крім того, така гра, може допомогти дитині розвинути навички аудіювання, послідовності, обробки та заохотити її виконувати (і давати) вказівки.

Гра дозволяє дитині розвивати своє творче мислення та придумувати нові сценарії, а також нові способи вирішення проблем [14]. Наприклад, коли діти беруть участь у удаваній грі, вони отримують можливість створювати та контролювати власні ігрові світи, а також розігрувати різні теми та персонажів. Це покращує їхні розмовні навички, словниковий запас і співпрацю, серед іншого.

Спілкування є важливим інструментом для дітей, щоб постійно розвиватися та вдосконалюватись у міру їхнього зростання. Однак важливо зазначити, що для дітей із затримкою мовлення чи розвитку грати не завжди легко. Наприклад, деяким дітям може бути важко брати участь у рутинних іграх або досліджувати нові іграшки. Або вони можуть не виявляти інтересу до ігор, які передбачають прикидатися кимось, чимось, бути десь ще. Інші діти можуть не захотіти спілкуватися з іншими дітьми, які граються в тому самому місці [14].

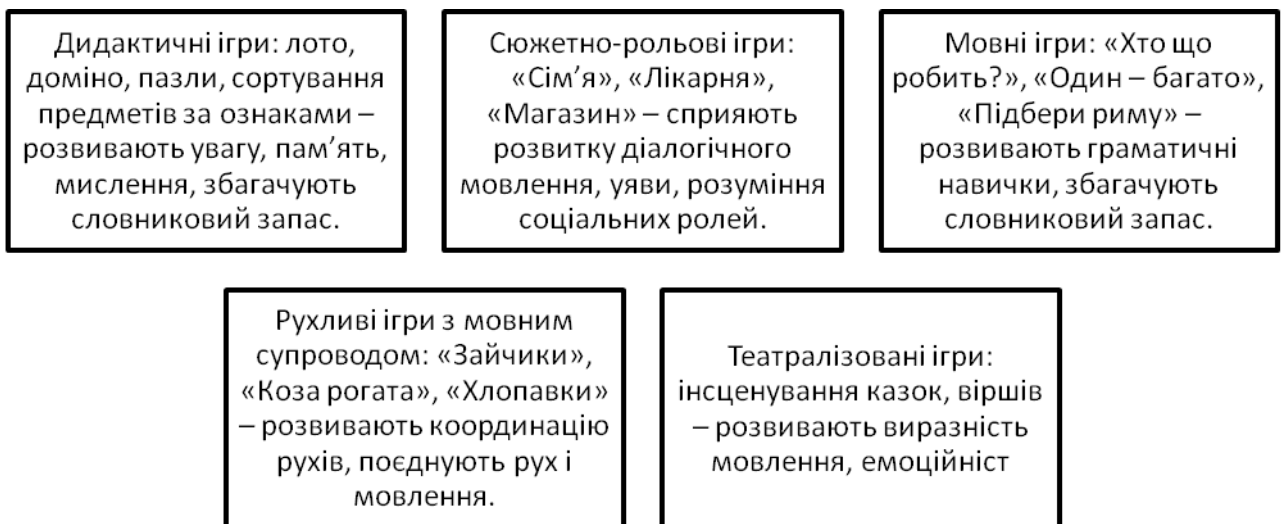

Рис. 1.7. Ігри які корисні для розвитку мовлення дитини

Отже, гра має важливе значення для розвитку мовлення дитини першого класу:

✓ гра є важливою складовою раннього розвитку дитини, і було показано, що вона має значний вплив на когнітивний, соціальний, емоційний і фізичний розвиток дитини. Гра дає дітям можливість досліджувати, експериментувати та дізнаватися про навколишнє середовище, а також допомагає їм розвивати важливі навички, такі як вирішення проблем, креативність і критичне мислення;

✓ з точки зору розвитку мовлення, гра дозволяє дітям тренувати свої навички спілкування у веселій та захоплюючій формі. Через гру діти вчаться використовувати мову, щоб висловлювати свої думки та ідеї, а також вчаться слухати інших і реагувати на них. Гра дає дітям можливість потренуватися використовувати нові слова та фрази, а також розвинути свій словниковий запас і граматичні навички;

✓ втручання, засновані на іграх, можуть бути ефективними для сприяння розвитку мовлення та мови у маленьких дітей [14].

Одним із найважливіших видів гри для розвитку мовлення є удавана гра.

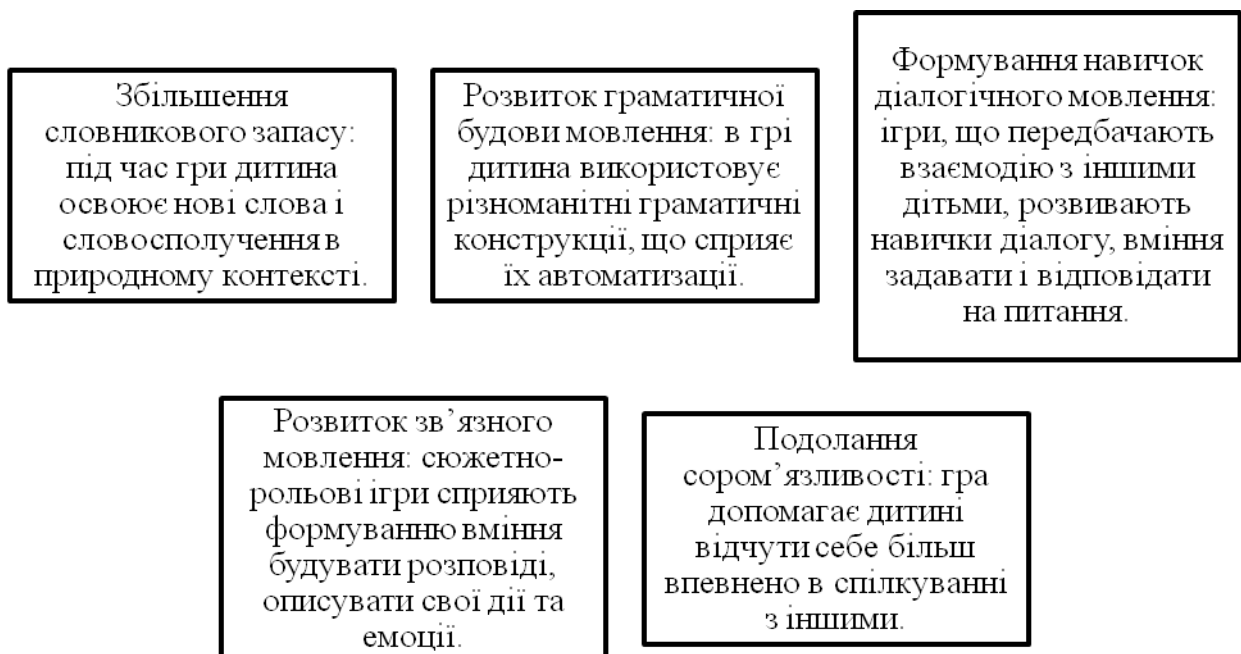

Рис. 1.8. Розвиток комунікативних навичок у дітей з ЗНМ засобами гри

Гра з уявою передбачає використання уяви дітей для створення сценаріїв і розігрування різних ролей. Цей тип гри є особливо корисним для розвитку мовлення, оскільки він вимагає від дітей використання мови для передачі своїх ідей і взаємодії з іншими.

Батьки можуть підтримувати розвиток мовлення через гру, надаючи дітям можливості для вільних ігор і залучаючи їх до гри. Відкрита гра включає в себе надання дітям матеріалів, які можна використовувати різними

способами, наприклад кубики, м'ячі та приладдя для мистецтва. Цей тип гри дозволяє дітям використовувати свою уяву та творчі здібності для дослідження та навчання. Під час гри з дітьми батьки можуть моделювати використання мови та надавати дітям можливість практикувати свої навички спілкування. Наприклад, вони можуть задавати відкриті запитання, заохочувати дітей описувати свої ідеї та досвід, а також надавати відгуки та підбадьорювати.

Розвивати комунікативні уміння та навички дитини потрібно і у повсякденному житті, створюючи для неї: психологічний комфорт; можливість спілкування з людьми різних вікових категорій; підтримку батьків та педагогів при організації спілкування у групі [38, 41].

Проблеми у розвитку комунікативних умінь та навичок зазвичай виникають у дітей, яким властиві такі особливості характеру: сором'язливість, зайва замкнутість (такі діти зазвичай мовчуни, тому не приваблюють інших дітей); агресивність (людина, яка завдає біль іншим, не популярна у однолітків); егоїстичність (діти не вміють співпереживати іншим, відповідно до них ставляться так само); пасивність (дитина не має власної думки, не здатна придумати захоплюючі для однолітків заняття, не бере участі в колективних іграх).

*Отже, гра так важлива для дітей із ЗНМ: **емоційна залученість:** гра створює атмосферу довіри та безпеки, що сприяє розкриттю дитини та активному використанню мови; **натуральність:** в ігровій ситуації дитина відчуває себе природно, що дозволяє їй вільно висловлювати свої думки та почуття; **багатогранність:** гра дозволяє моделювати різноманітні життєві ситуації, що сприяє розвитку різних аспектів мовлення; **мотивація:** гра є природним стимулом для дитини, що підвищує її інтерес до занять і сприяє більш ефективному засвоєнню матеріалу.*

*Гра сприяє формуванню комунікативних умінь: **розвиток лексики:** під час гри дитина освоює нові слова і словосполучення, пов'язані з тематикою*

гри; **формування граматичних конструкцій:** в ігровій ситуації дитина спонтанно використовує різноманітні граматичні конструкції, що сприяє їх автоматизації; **розвиток зв'язного мовлення:** граючи, дитина вчиться будувати розгорнуті висловлювання, висловлювати свої думки і почуття; **формування навичок діалогічного мовлення:** в іграх з однолітками або дорослими дитина вчиться вести діалог, задавати запитання, слухати відповіді; **розвиток соціальних навичок:** гра сприяє розвитку таких соціальних навичок, як співпраця, взаєморозуміння, вміння домовитися.

Таким чином, гра є життєво важливою складовою розвитку мовлення дітей першого класу. Через гру діти вчаться використовувати мову, щоб висловлювати свої думки та ідеї, і вони розвивають важливі соціальні та емоційні навички. Батьки можуть підтримувати розвиток мовлення через гру, надаючи дітям можливості для вільних ігор і залучаючи їх до гри. Віддаючи пріоритет ігровим втручанням і надаючи дітям доступ до ресурсів, які сприяють розвитку мови, ми можемо допомогти всім дітям розвинути навички спілкування, необхідні для досягнення успіху.

ВИСНОВКИ ДО I РОЗДІЛУ. Отже, загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ) – це складне порушення мовленнєвого розвитку дитини, яке впливає не лише на звукову сторону мови, а й на її граматичну структуру, лексичний запас та комунікативні функції. Це призводить до труднощів у спілкуванні, що, в свою чергу, може негативно впливати на соціальну адаптацію дитини.

Серед труднощів можна виділити: *нейрофізіологічні причини:* порушення в роботі мозкових центрів, відповідальних за мовлення; *психологічні фактори:* низька самооцінка, сором'язливість, страх помилитися; *соціальні чинники:* недостатня стимуляція мовлення в сім'ї, обмежені можливості для спілкування.

Основні труднощі у формуванні комунікативних умінь у дітей з ЗНМ: *порушення звуковимови:* неправильна вимова звуків, що ускладнює розуміння

мови дитини; *обмежений словниковий запас*: бідний словниковий запас обмежує можливості для вираження думок і почуттів; *труднощі з граматичним оформленням мовлення*: порушення граматичних конструкцій ускладнюють розуміння мови дитини; *порушення мовленнєвого дихання, голосу, інтонації*: це впливає на емоційну забарвленість мови і ускладнює процес спілкування; труднощі з розумінням мови: деякі діти з ЗНМ мають труднощі з розумінням зверненої до них мови; *соціальна невпевненість*: діти з ЗНМ часто відчують невпевненість у своїх комунікативних можливостях, що призводить до уникнення спілкування.

Корекція комунікативних умінь у дітей з ЗНМ – це тривалий і комплексний процес, який включає:

- Індивідуальний підхід: кожна дитина має свої особливості, тому програма корекції розробляється індивідуально.
- Комплексний підхід: робота над мовленням поєднується з розвитком загальних пізнавальних процесів, дрібної моторики, координації рухів.
- Співпраця з сім'єю: залучення батьків до корекційного процесу є важливим для закріплення досягнутих результатів.
- Використання різних методів і прийомів: ігри, вправи, заняття з елементами арт-терапії та ін.
- Створення позитивної емоційної атмосфери: важливо створити довірливі відносини з дитиною, щоб вона відчувала себе комфортно і впевнено.

Гра – це природний спосіб навчання для дитини. В ігровій формі легше зацікавити дитину, мотивувати її до спілкування. Гра дозволяє: розширити словниковий запас: під час гри дитина освоює нові слова і словосполучення; формувати граматичні конструкції: в ігровій ситуації дитина спонтанно використовує різноманітні граматичні конструкції; розвивати зв'язне мовлення: граючи, дитина вчиться будувати розгорнуті висловлювання; формувати навички діалогічного мовлення: в іграх з однолітками або

дорослими дитина вчиться вести діалог; розвивати соціальні навички: гра сприяє розвитку таких соціальних навичок, як співпраця, взаєморозуміння, вміння домовитися.

Види ігор, ефективні для дітей із ЗНМ:

– Сюжетно-рольові ігри: сприяють розвитку уяви, творчості, розширенню словникового запасу та формуванню діалогічного мовлення.

– Дидактичні ігри: допомагають закріпити знання про навколишній світ, розвивають пам'ять, увагу та логічне мислення.

– Комунікативні ігри: спрямовані на розвиток навичок спілкування, вміння слухати і розуміти інших.

Принципи організації ігрової діяльності:

– Системність: ігри повинні бути систематично включені в процес корекційної роботи.

– Індивідуальний підхід: враховувати особливості кожної дитини, її інтереси та рівень розвитку мовлення.

– Емоційна насиченість: ігри мають бути цікавими та захоплюючими для дитини.

– Поступове ускладнення: складність ігор слід поступово збільшувати у міру того, як дитина оволодіває новими мовленнєвими навичками.

Отже, гра є одним з найефективніших засобів корекції мовленнєвих порушень у дітей із ЗНМ. Вона дозволяє створити атмосферу, в якій дитина відчуває себе комфортно і мотивовано до спілкування. Однак, для досягнення максимального ефекту, ігрова діяльність повинна бути організована фахівцем – логопедом.

Корекційна робота з дітьми, які мають ЗНМ, має бути систематичною і проводитися кваліфікованим спеціалістом – логопедом який здійснює: комплексний підхід, систематичність, індивідуальний підхід, співпрацює з батьками. Батьки є першими вчителями для дитини і проводять з нею

найбільше часу, тому їх активна участь у процесі корекції значно підвищує ефективність логопедичної роботи.

РОЗДІЛ II

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ ТА НАВИЧОК У ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

2.1. Організація та методика констатувального дослідження

Емпіричне дослідження складалося з трьох етапів: загальний аналіз, експериментальне дослідження та аналіз даних. Проблеми розвитку комунікативних навичок у дітей із порушеннями мовлення розглядалися в працях науковців у галузі логопедії: Л. Андрусишиної, Є. Соботович, Ю. Рібцун, В. Тищенко. Однак, теоретичний аналіз літератури з даної проблеми показав недостатність уявлень про стан сформованості комунікативних умінь та навичок у дітей першого класу із загальним недорозвиненням мовлення. Тому ми вирішили дослідити особливості формування комунікативних умінь та навичок у дітей першого класу із загальним недорозвиненням мовлення.

База дослідження: Башликівський ліцей Цуманської селищної ради,
1-А, 1-Б, 1-В класи.

Для проведення експерименту було сформовано дві експериментальні групи, до яких увійшли 10 дітей віком 6-7 років із ЗНМ із 1-А, 1-Б, 1-В клас та 10 дітей із нормою мовленнєвого розвитку.

Дослідження проводилося індивідуально з дітьми у вільний від занять час. Висловлювання дітей дослівно фіксувалися, а потім аналізувалися та оцінювалися.

1. Методика «Обстеження лексичної та граматичної складової мовлення у дітей».

Під час індивідуальних занять дитині давали ляльку (чиє ім'я було «таким же, як ім'я дитини», і чий вік також був «такого ж віку, як дитина»), а потім він/вона брав участь у чаті з іншою лялькою (лялька експериментаторки). У ході розмови лялька експериментатора розповідала особисту розповідь про якийсь його/її досвід, а потім питала ляльку дитини, чи вона/він мав подібний досвід. У відповідь на подані підказки діти зазвичай розповідали особисті наративи про подібний досвід (події, що сталися з дитиною або його батьки/бабусі/дідусі/брати/сестри/друзі тощо). Поки дитина розповідала розповіді, експериментаторка намагалася мінімізувати її вплив, тобто вона не допомогла дитині, не ставив жодних питань і не вносив жодних виправлень. Єдині дозволені підказки були нейтральні зауваження, такі як «А-га», або повторення точних попередніх слів дитина. У кожній із хвиль від кожної дитини було отримано три особисті наративи. Експериментаторка ввела такі теми в наративні розповіді: покупки в супермаркеті, відвідування лікаря, поїздка в зоопарк, купання в озері та ін. звичних для дітей способу життя. Більше того, дозволили дітям розповідати особисті наративи на будь-яку запропоновану ними тему.

Оцінки виставляються в балах (1 бал за цікавий наратив). Результати додаються, визначається загальна кількість балів. Максимальний результат: 10 балів.

Висновки про рівень розвитку активного діалогічного мовлення дитини.

- 8-10 балів – високий рівень,
- 4-7 балів – середній,

– 0-3бали – достатній.

2. *Методика «Словниковий запас» визначала рівень розвитку словникового запасу дітей 4-7 років, а також здатності до використання у своїй промові засвоєної лексики. Методика складається з 6 завдань, що мають певну спрямованість. Кожне завдання оцінюється балами і інтерпретується в залежності від отриманого результату.*

Завдання А. Придумай якомога більше слів на букву С (1 хв.).

Завдання Б. (закінчення слів).

Хід роботи: дитину запитують: «Відгадай, що я хочу сказати? За ...». Якщо дитина мовчить (Незважаючи на повторення цієї мови) або механічно повторює сказане, чи не намагаючись завершити думку, то можна перейти до наступного стилю: «А тепер, що я хочу сказати? Пона ...».

Всього дитині дається 10 складів, неоднаково часто зустрічаються на початку різних слів. Склади наступні: 1) за, 2) на, 3) за, 4) ми, 5) му, 6) ло, 7) че, 8) при, 9) ку, 10) зо.

Завдання В. (навчання пропозицій з даними словами).

Дитині пропонується скласти фразу, до якої входили б наступні слова:

1) дівчинка, м'ячик, лялька;

2) літо, ліс, гриби.

Завдання Г. (підбір рими). Інструкція: «Ти, звичайно, знаєш, що таке рима. Рима – це таке слово, яке співзвучне з іншим. Два слова римуються між собою, якщо вони закінчуються однаково. Зрозумів? Наприклад, два слова: віл, гол. Вони звучать однаково, значить, вони римуються. Тепер я тобі дам слово, а ти підбери як можна більше слів, які з цим словом римуються. Слово це буде «День»».

Завдання Д. (словотвір). Як називатиметься маленький предмет?

М'яч – м'ячик; рука - ...; сонце - ...; трава - ...; плече - ...; вухо -

Завдання Є. (словотвір). Якщо предмет зроблений із заліза, то який він?
залізо - ...; дерево - ...; сніг - ...; пух - ...; папір -

Завдання Ж. (загальний словниковий запас). Як називається людина, яка вчить, столярує, теслярує, будує, перекладає, проводить?

Завдання З. (дослідження особливостей звукового аналізу слова). Інструкція: «Я називатиму тобі слова, а ти, як тільки почуєш слово, яке починається на букву «д», відразу лянеш в долоні. Слова для пред'явлення: рука, хмара, лисиця, будинок, дорога, тарілка, стіл, дощ, липа, тачка, каша, душ, бджола, дим, річка, кішка, вилка, трава.

Результати методики діагностики розвитку мовлення: Оцінка результатів:

- 8-10 балів – дитина назвала від 40 до 35 різних слів, що відносяться до різних груп.
- 4-7 балів – дитина назвала від 25 до 34 різних слів пов'язаних з різними групами.
- 3-0 балів – дитина назвала від 25 до 19 різних слів з різних груп.

Висновки про рівень розвитку

- 8-10 балів – високий,
- 4-7 балів – середній,
- 3-0 бали – достатній.

3. У дослідженні ми використовували авторську методику «Комунікативна піраміда» під час перевірки мовлення, мови та навичок спілкування дітей першого класу.

Дітям давалися завдання спрямовані на:

- вивчення стану імпресивного словника (розуміння основних емоцій і співвіднесення їх із фотографією, картинкою, піктограмою, розуміння негативної / позитивної оцінки);
- вивчення особливостей експресивного словника (пояснення значення слів, підбір антонімів / синонімів, вивчення емоційно-оцінної лексики нарівні самостійного висловлювання із використанням сюжетних картинок);

- вивчення стану зв'язного мовлення (складання фразового висловлювання за картинкою; складання речень за серією сюжетних картинок; переказ; опис зовнішності казкового героя);
- вивчення особливостей паралінгвістичних засобів спілкування.

Рис. 2.1. Комунікативна піраміда

На основі кількісних та якісних показників дослідження рівня формування комунікативних умінь та навичок дітей першого класу із ЗНМ було умовно виділено 3 рівня: високий, середній, достатній.

Достатній рівень – дитина самостійно не використовує в мовленні ввічливі слова, тільки при нагадуванні дорослого. У пасивному словнику є уявлення про слова мовленнєвого етикету. Не має навичок телефонної розмови. Інтонація мовлення і міміка невиразні. У спілкуванні дитина проявляє нестриманість, часто вступає в конфлікти, нав'язує свою думку. Відчуваються утруднення під час виконання практично всіх діагностичних завдань навіть за допомогою дорослого. Для значної кількості дітей цієї експериментальної групи характерне стійке порушення діяльності спілкування. Це проявляється у невмінні вступати у мовленнєве спілкування як з дорослими, так і з однолітками, недостатньої сформованості форм комунікації (діалогу та монологу), особливості поведінки (відсутність зацікавленості в контакті, невміння орієнтуватися в ситуації спілкування,

невміння змінювати характер спілкування в залежність від ситуації, негативізм).

Середній рівень – дитина вживає в мовленні елементарні слова мовленнєвого етикету (вітання, прощання, подяки). Не має достатніх навичок телефонної розмови. Не завжди вміло використовує формули мовленнєвого етикету в ситуаціях спілкування. Вміє слухати співрозмовника, але у неї не завжди виходить контролювати свою поведінку. Висловлює неприйняття до неетичних висловлювань співрозмовника. Мовлення інтонаційно виразне. Міміка та жести недостатньо розвинені. Діти справляються з допомогою дорослого, себе виявляли недостатню ініціативними. Діти продемонстрували вміння розуміти емоційний стан однолітків, дорослого і змогли розповісти про нього, а вміння поважно ставитися до оточуючих людей, не сваритися, спокійно реагувати на конфліктні ситуації – на низькому рівні, ці діти не хочуть ділитися та вирішувати конфліктну ситуацію.

Високий рівень – дитина проявляє ініціативу в організації спілкування, володіє засобами невербального спілкування та самостійно вживає формули мовленнєвого етикету адекватно ситуації спілкування, володіє елементарними навичками телефонної розмови, виявляє нетерпимість до неетичних висловлювань співрозмовника. Мовлення дитини емоційно забарвлене. Розрізняють емоційний стан дорослого чи дитини і можуть розповісти про нього, отримують інформацію у спілкуванні та здатні вести діалог, вміють вислухати іншого, спокійно відстоюють свою думку, співвідносять свої бажання з інтересами інших, беруть участь у колективних справах, шанобливо ставиться до оточуючих людей, спокійно реагують у конфліктних ситуаціях.

2.2. Аналіз отриманих результатів

Кількісний та якісний аналіз даних, отриманих у процесі виконання дітьми завдань експериментальної методики, показав, що у більшості досліджуваних спостерігаються різноманітні (як за ступенем вираженості, так і за походженням) порушення всіх складових пізнавальної та мовленнєвої сфери, які мають забезпечувати оволодіння знаннями і вміннями, необхідними для здійснення комунікативної взаємодії.

Таблиця 2.1.

Результати, отримані за методикою «Обстеження лексичної та граматичної складової мовлення у дітей»

	Рівні		
	Високий	Середній	Достатній
Діти із ЗНМ	30%	30%	40%
Діти із нормою мовленнєвого розвитку	50%	30%	20%

Як бачимо із таблиці 2.1 та Рис. 2.1 групі порівняння високий рівень лексичної та граматичної складової становить 5 (50%) дітей, у 3 (30%) дітей – середній і ще у 2 (20%) – достатній. У другій групі простежується високий рівень 3 (30%) дитини, середній – 3 (30%), достатній 4 (40%).

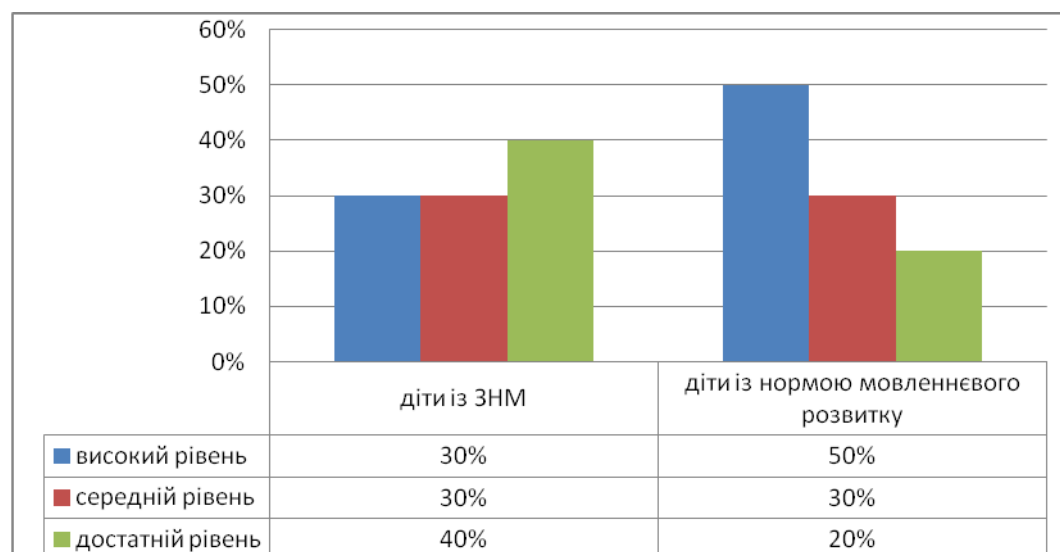

Рис. 2.1. Результати дослідження

Наступною була проведена методика «Словниковий запас», що визначала рівень розвитку словникового запасу дітей 4-7 років, результати якої представлено в Таблиці 2.2.

Так, у самостійно придуманій казці на тему «Зимові пригоди» Оксанка (6 років і 3 місяці) вжила всього 82 слова, з них 65 – одноразово, Максим (6 років і 4 місяці) – відповідно 57 і 40. Коефіцієнт лексичного розмаїття мовлення Оксанки складає приблизно 0,8, а Максима – 0,7.

Таблиця 2.2

Результати методики «Словниковий запас»

	Рівні		
	Високий	Середній	Достатній
Діти із ЗНМ	30%	30%	40%
Діти із нормою мовленнєвого розвитку	30%	30%	40%

Одним із показників ступеня володіння дітьми словом є темп, швидкість вибору слова (латентний період), що дають змогу з'ясувати ступінь сформованості лексичних навичок. Під час завдання В. Оленка, склала наступну конструкцію: Дівчинка гралася м'ячиком та лялькакою на прогулянці. Хоча Олег, сформував іншу конструкцію, дівчинка мала ляльку та м'яч. Із завданням Г. діти обох груп вправно оперувала підбором рими. Завдання Д, Є, Ж, З показали, що діти неодноразова граються у такі вправи, та і результати теж були позитивні в обох групах.

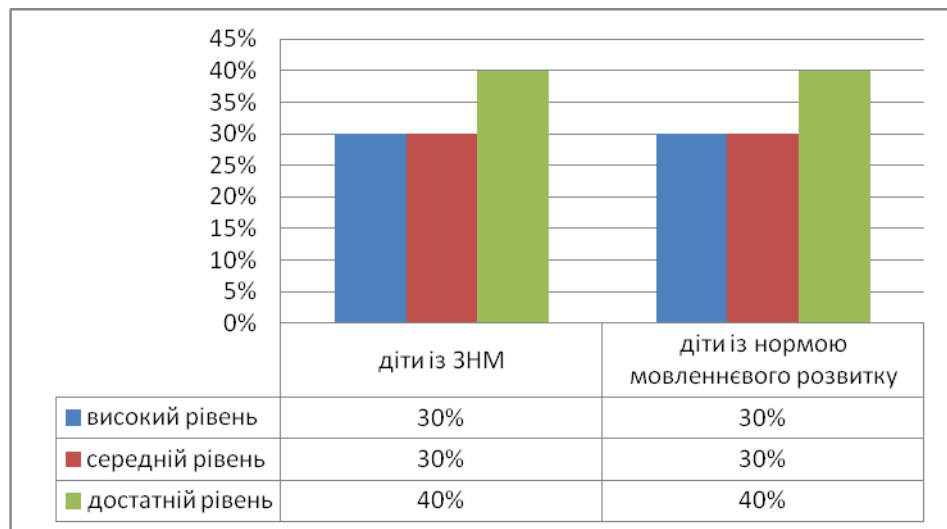

Рис. 2.2. Результати дослідження

Як бачимо із таблиці 2.2 та Рис. 2.2 у групі порівняння високий рівень лексичної та граматичної складової становить 3(30%) дітей, у 3 (30%) дітей – середній і ще у 4 (40%) – достатній. У другій групі простежується високий рівень 3 (30%) дитини, середній – 3 (30%), достатній 4 (40%).

Комунікативна піраміда під час перевірки мовлення, мови та навичок спілкування дітей першого класу показала, що Оленка та Максим можуть вони організувати свої думки та використовувати довгі речення. Коля та Катя можуть використовувати добре складені речення. Оленка може переказувати історії приблизно в правильному порядку.

Аня та Лізочка не завжди можуть слухати й розуміти голосові інструкції, не зупиняючись на тому, що вони роблять і дивляться. У Дениса та Каріни зав'язалася дружба. Вова, Лариса, Марійка та Іринка успішно спілкуються з іншими дітьми.

Таблиця 2.3

Результати методики «Комунікативна піраміда»

	Рівні		
	Високий	Середній	Достатній
Діти із ЗНМ	0%	60%	40%
Діти із нормою мовленнєвого розвитку	70%	30%	0%

У процесі експерименту методика «Комунікативна піраміда» виявила високий рівень мовленнєвого розвитку у 7 дітей (70 %) із нормою мовленнєвого розвитку, у той час як в групі дітей із ЗНМ із завданнями на такому рівні не впорався жоден із дітей.

Рівень мовленнєвого розвитку у 30% (3 дітей) дітей з нормою мовленнєвого розвитку можна охарактеризувати як середній, що наближається до високого (Рис.2.3.). На середньому рівні впоралися із завданнями 6 дітей (60 %) із ЗНМ, але бали, отримані ними за кожне завдання, перебували на межі міжсереднім рівнем та достатнім рівнем. У 4 дітей (40 %) із ЗНМ відзначений достатній рівень.

Статистична обробка отриманих результатів показала, що спостерігаються суттєві відмінності у рівнях мовленнєвого розвитку досліджуваних груп.

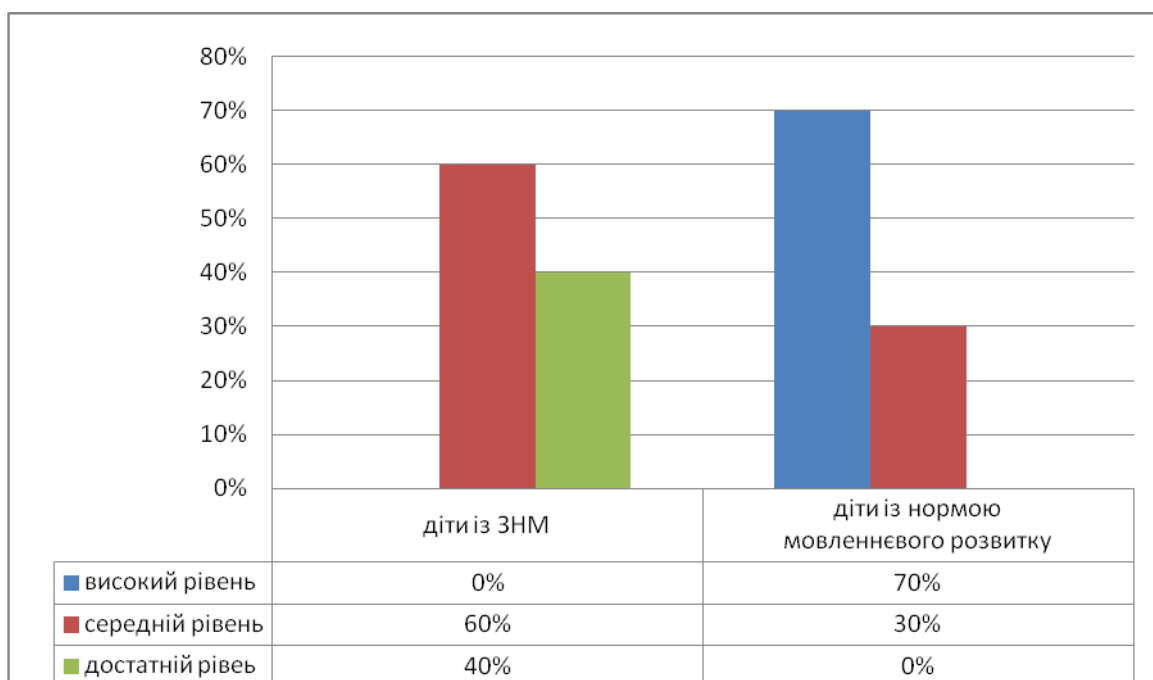

Рис. 2.3. Результати дослідження

У результаті проведення діагностичних завдань було враховано індивідуальні особливості абсолютно кожного респондента. Дітям всі завдання було запропоновано виконати протягом кількох днів, найбільша

кількість часу була затрачена для виконання завдань з методики «Комунікативна піраміда».

Як видно на Рис. 2.4, з 10 дітей лише у 20% дітей високий рівень сформованості комунікативних умінь та навичок, Денис та Владік мають широке коло спілкування з дорослими та з однолітками, на всіх рівнях високі показники: розрізняють емоційний стан дорослого чи дитини і можуть розповісти про нього, отримують інформацію у спілкуванні та здатні вести діалог, вміють вислухати іншого, спокійно відстоюють свою думку, співвідносять свої бажання з інтересами інших, беруть участь у колективних справах, шанобливо ставиться до оточуючих людей, спокійно реагують у конфліктних ситуаціях.

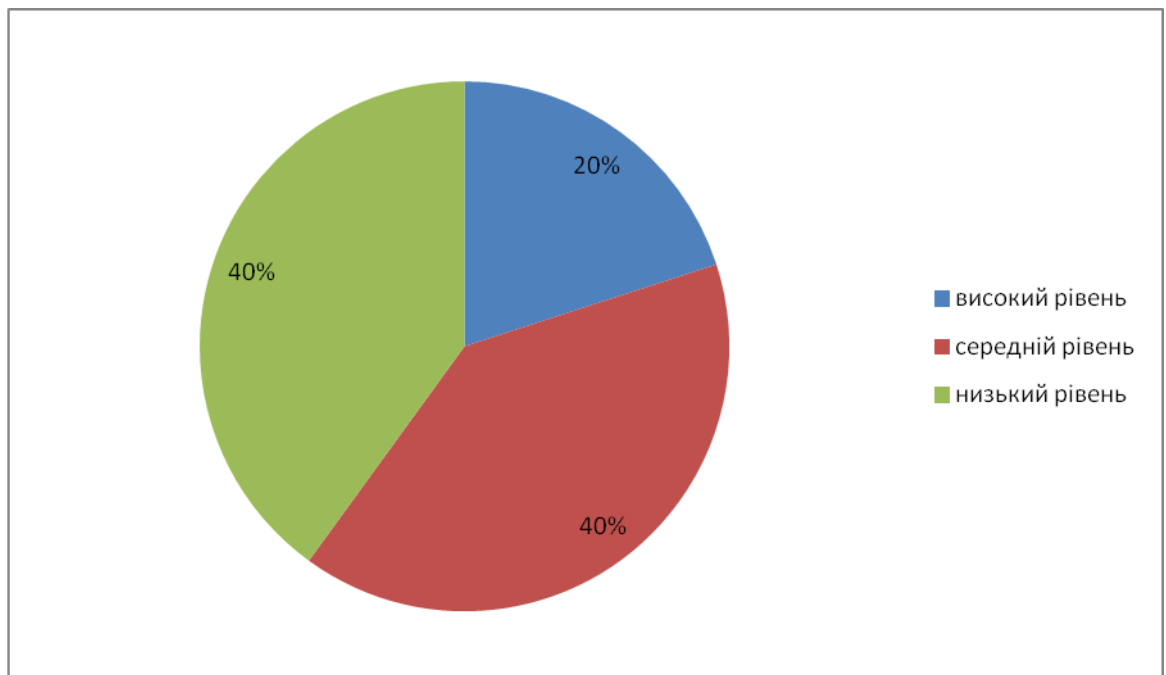

Рис. 2.4. Рівень сформованості комунікативних умінь та навичок у дітей із загальним недорозвиненням мови

Середній рівень сформованості комунікативних умінь та навичок показали 40%, з більшістю діагностичних завдань ці діти справляються з допомогою дорослого, себе виявляли недостатню ініціативними. Діти продемонстрували вміння розуміти емоційний стан однолітка, дорослого і

з змогли розповісти про нього, а вміння поважно ставитися до оточуючих людей, не сваритися, спокійно реагувати на конфліктні ситуації – на низькому рівні: ці діти не хочуть ділитися та вирішувати конфліктну ситуацію.

Достатній рівень сформованості комунікативних умінь та навичок так само показали 40% дітей. Вони відчували утруднення під час виконання практично всіх діагностичних завдань навіть за допомогою дорослого. Для значної кількості дітей цієї експериментальної групи характерне стійке порушення діяльності спілкування. Це проявляється у невмінні вступати у мовленнєве спілкування як з дорослими, так і з однолітками, недостатньої сформованості форм комунікації (діалогу та монологу), особливості поведінки (відсутність зацікавленості в контакті, невміння орієнтуватися в ситуації спілкування, невміння змінювати характер спілкування в залежність від ситуації, негативізм).

Зазначені мовні та комунікативні труднощі надають негативний вплив на засвоєння та підтримку контактів з однолітками під час гри, процесу спілкування загалом.

Таким чином, отримані дані переконують у необхідності спеціального корекційно-педагогічного впливу, спрямованого на розвиток комунікативних навичок дітей першого класу із загальним недорозвиненням мови, у важливості організуючої та спрямовуючої допомоги дорослого для формування у дітей основних параметрів комунікативних умінь та навичок з опорою на провідну діяльність.

2.3. Корекційна програма формування комунікативних умінь та навичок у дітей із загальним недорозвиненням мовлення

Програму формування комунікативних умінь та навичок у дітей із загальним недорозвиненням мовлення реалізовували в період з 10 квітня до 3

червня Башликівському ліцеї Цуманської селищної ради, 1-А, 1-Б, 1-В класи. Вибірка складала 20 дітей.

Мета формуючого експерименту апробувати та експериментально перевірити програму формування комунікативних умінь та навичок у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Виходячи з результатів експерименту, що констатує, ми визначили наступні етапи формування комунікативних умінь та навичок: мотиваційний, навчальний, діяльнісний.

Основні етапи корекційної роботи:

1. Діагностика:
 - Визначення рівня мовленнєвого розвитку дитини.
 - Виявлення основних порушень.
 - Аналіз анамнезу (медична історія, умови життя дитини).
2. Постановка цілей:
 - Корекція звуковимови.
 - Збагачення словникового запасу.
 - Формування граматичних конструкцій.
 - Розвиток зв'язного мовлення.
 - Формування комунікативних навичок.
3. Розробка індивідуальної програми:
 - Вибір методів і прийомів корекції з урахуванням віку дитини, рівня розвитку, інтересів.
 - Складання графіка занять.
 - Визначення тривалості кожного заняття.
4. Реалізація програми:
 - Проведення занять з логопедом.
 - Залучення батьків до корекційного процесу.
 - Співпраця з іншими фахівцями (нейропсихолог, дефектолог).
5. Контроль результатів:
 - Регулярна оцінка динаміки мовленнєвого розвитку.

– Корекція програми за необхідності.

Мотиваційний етап спрямований на формування у дитини із загальним недорозвиненням мови готовності спілкуватися з однолітками. Основний спосіб вирішення завдання полягав у тому, щоб зацікавити дитину старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мови у спілкуванні зі однолітком. До цього етапу ми підготували вправи: «Намалюйте разом», «Ніточка», «Вийди з кола», «Опиши друга», «Відображення».

На даному етапі були проведені консультації з батьками та вчителями на тему: «Взаємозв'язок мовних та комунікативних умінь у дітей першого класу з ЗНМ». З педагогами було проведено семінар практикум на тему: «Ігри для формування комунікативних умінь у дітей 6-7 років із загальним недорозвиненням мови». Доповнено матеріали в соціально-емоційних куточках у групах.

Навчальний етап спрямований на освоєння дітьми 6-7 років із загальним недорозвиненням мови комунікативних умінь та навичок, тобто. вміння дітей враховувати у процесі спілкування настрій, емоційний стан співрозмовника; вміння дітей слухати, розуміти мову іншого; вміння дітей використовувати форми мовного етикету; вміння дітей володіти способами спілкування вербальними та не вербальними; вміння дітей вести діалог.

На даному етапі основним способом роботи стали: навчання комунікативним умінням дітей 6-7 років із загальним недорозвиненням мови через гру. До цього етапу ми підготували вправи: «Секрет», «Будь-які слова», «Іграшка», «Зробимо один одному подарунок», «Ввічливі слова».

Проведено консультацію з батьками на тему: «Як впливають комунікативні вміння у старших дошкільнят з ЗНМ на готовність вступу до школи?»

Діяльнісний етап спрямований на реалізацію сформованих комунікативних умінь у дітей 6-7 років з ЗНМ з однолітками. Цей етап забезпечує реалізацію сформованих комунікативних умінь. До цього етапу

ми підготували ігрові ситуації: «Вгадай емоції», «Познайомся», «Ввічливі слова», «Безлюдний острів».

На даному етапі проводився семінар-практикум з батьками та педагогами на тему: «Як допомогти дітям першого класу з мовними порушеннями реалізувати комунікативні вміння в життєдіяльності?».

Розглянемо зміст кожного етапу докладніше.

Перший етап – мотиваційний. Мета першого етапу – спонукання дітей 6-7 років з ЗНМ до спілкування з однолітками. Було доповнено матеріали у соціально-емоційних куточках групи: папка емоцій людей та дітей, маски з емоційним станом, килимок дружби, альбом «Наша група», двосторонні ляльки, сюжетно-рольові картинки для гри «Добре – погано», «Правила поведінки».

Вправа «Намалюйте разом». Мета вправи: спонукати дітей до вміння слухати та розуміти мову іншого, до вміння домовлятися між собою. Під час проведення діагностичного завдання педагог пояснював, що дітям необхідно знайти собі пару, та домовитися зі своїм партнером, що вони малюватимуть на одному аркуші. Після того, як діти прослухали інструкцію, експериментатор повторив завдання ще раз і переконався, що діти зрозуміли інструкцію.

У процесі завдання складності виникли у дітей: Олега, Миколки, Анни, Ярослава, Софії, Іванки. Спочатку вони не могли знайти собі пару, а потім не змогли домовитися, який малюнок вони малюватимуть. Тоді виникла потреба у моїй допомозі. Після того, як діти закінчили свій малюнок, я запитала:

- Чи всі змогли вибрати пару для малювання?
- Як проходила домовленість між вами про те, що ви будете малювати?

Олег: «Я хотів малювати із Анею, а вона мене не вибрала». «Я не малював малюнок, я хотів гратися».

Коля: «Я одразу обрав Ярослава, тому що ми з ним товаришуємо». «Ми малювали разом машинки, я казав Ярославу, яку машину треба малювати».

Ярослав: «Я хотів малювати із Колею та Андрієм, але мені не вистачило там місця». «Я став малювати з Олегом, він сказав, що малюватимемо трактори, я погодився».

Іванка: «Моя подруга сьогодні не прийшла і я не знала з ким мені малювати і підійшла до Ані». «Я їй запропонувала малювати птахів, а вона хотіла малювати квіти, ми намалювали птахів та квіти».

Андрій: «Ярослав із Колею самі підійшли до мене і сказали, давай малювати разом, я погодився». «Я хотів малювати літаки, а Ярослав хотів малювати машини і почали малювати їх, а Коля машинки».

Наступна гра «Ниточка». Мета гри: спонукати дітей вести діалог. Я показую дітям клубочок, за допомогою якого діти будуть дізнаватися багато цікавого один про одного: «Я почну намотувати на руку ниточку і ставити питання, хто поряд зі мною стоїть. І так по колу, намотуючи ниточку, ви будете задавати один одному такі запитання:

- У що ти любиш гратися сам/сама?
- Як звати твоїх друзів?
- У що ти любиш гратися з друзями?

Уточнила, чи діти зрозуміли завдання. Діти відповіли, що зрозуміли. Діти в процесі гри забували питання, які необхідно ставити своєму сусідові. Підказувала питання кожній дитині.

Олег: «Я люблю грати в машинки, в наздоганяння, війну, роботів». «Мої друзі: Михайло, Коля, Настя, Аня». «Граюся з друзями в наздоганяння, роботів і в Лего».

Іванка: «Граюся ляльками, в принцеси». «Я дружу з Анею, Лізою, у мене багато подружок». «Граємося ляльками, малюємо».

Коля: «Граюся з конструктором, машинками». «Мої друзі ходять до школи».

Ярослав: «Граюся м'ячем, бігаю, люблю бавитися у піску». «Дружу з хлопцями з групи». «Я не пам'ятаю, як називаються ігри».

Андрій : «Я люблю рахувати і писати». «Дружу з з хлопцями з групи. Ми з ними граємо в пазли, лего або наздоганяння».

Софія: «Я граюся із Лізою, Танею, Катею у хованки». «Я дружу з усіма дівчатами».

Наступна гра «Вийди з кола». Мета гри: спонукати дітей до міжособистісної комунікації. Я розповіла дітям, що спочатку треба обирати ведучого, а потім стати в коло. Завдання ведучого, вибратися з кола, з допомогою слів, умовлянь, прохань, а можливо і посмішки. Хто пропускає ведучого, сам стає ведучим. Уточнила у дітей чи зрозуміле їм це завдання? Діти кивнули головою. У процесі гри у Ярослава, ведучого виникли труднощі, він став силою пробувати вибратися із кола. Зупинила гру та запитав у дітей, як можна вибратися із кола? Відповіді дітей: «Можна попросити, щоб тебе випустили», «Сказати, випусти будь ласка», «Дуже, дуже попросити». У грі кожен з дітей був ведучим. Після того, як діти пограли запитала: «Як ви говорили, щоб вас випустили з кола?»

Коля : «Я сказав, випусти мене, мене не пустили, а потім я сказав будь ласка і мене, одразу пропустили».

Олег : «Я сказав, якщо ти мене пропустиш, я дам тобі пограти свою гру».

Катя : «Я посміхнулася і сказала, випусти мене будь-ласка».

Ярослав: «Я підійшов до Андрія і сказав, ти ж мій друг пропусти мене будь ласка і він мене випустив».

Іванка: «Я дуже, дуже попросила і мене випустили».

Ліза: «Я підійшла до своєї подружки і попросила її випустити мене».

Аня: «А я підійшла і з силою розчепила руки».

Наступна вправа «Опиши друга». Мета вправи: спонукати дітей слухати та розуміти мову іншого. Дітям запропонувала «Зараз ви

знаходитимете собі пару. Я роздам кожному з вас половинки розрізаних сердечок і ваше завдання зібрати ціле сердечко з кимось із дітей, що потім складе пару. Після того як знайдете собі пару, встаньте спиною один до одного і по черзі кожен із вас описуватиме свого сусіда, тобто, у що він одягнений, яке у нього волосся, очі може, ще щось цікаве згадаєте». Уточнила, чи діти зрозумілі завдання? Діти, сказали, що так. Наприкінці вправи запитала: «Чи точно вас описав ваш партнер?».

Іванка: «Ярослав, сказав, що я одягнена в сукні та шкарпетки і що в мене довге волосся». «Я одягнена у спідницю та кофтинку і в мене колготки, а не шкарпетки».

Коля: «Андрій, сказав, що у мене шорти сині та футболка червона, а волосся як у нього». «У мене шорти чорні, а футболка червона, волосся інше».

Олег: «Аня не відгадала, в чому я одягнений». «Вона сказала, що в мене штани та сорочка, а я одягнений у шорти та футболку».

Ліза: «Катя, все сказала правильно, що я одягнена у джинси, сорочку зелену та волосся у мене чорне».

Софія: «Таня, підглядала, коли говорив про мене». «Вона правильно сказала, що у мене штанці блакитні, шкарпетки білі та жовта футболки».

Наступна гра «Відображення». Мета гри: спонукати дітей розуміти мімічні вирази обличчя іншого. Роздала дітям листочки різного кольору. За кольором діти мають знайти собі партнера. Я: «Зараз ви знайшли собі пару. Спочатку один із вас показує рух або вираз обличчя, а інший повторює, потім за моєю командою ви міняєтеся місцями». Уточнила чи завдання зрозуміле. Показала приклад з іншою дитиною. Потім гра продовжилася. Наприкінці гри запитала: «Чи сподобалося показувати чи повторювати рухи?», «Вийшло повторювати рухи за своїм сусідом?».

Катя: «Мені сподобалося повторювати рухи за Олегом, я не встигала за ним». «Коли він швидко показував, я йому сказала, щоб він робив повільніше».

Іванка: «Мені сподобалося показувати рухи». «Я повторювала рухи, але не всі, бо вони мені не подобалися».

Аня: «А мені сподобалося показувати і повторювати за Лізою». «Я повторювала все за нею».

Ярослав: «Я краще повторював», «Я не встигав робити за Колею».

Софія: «Я люблю показувати, бо ходжу на танці». «У мене все виходило повторювати».

Таня : «Мені подобається повторювати рухи». «Все вийшло повторити, лише рухів було мало».

А також на даному етапі була проведена *консультація з батьками та вчителями на тему: «Взаємозв'язок мовних та комунікативних умінь у дітей першого класу з ЗНМ»*.

Мета консультації з батьками: підвищити рівень компетентності у батьків у вихованні та розвитку спілкування у дітей 6-7 із загальним недорозвиненням мови. Для батьків у процесі консультації був висвітлений теоретичний матеріал про особливості розвитку дітей з мовними порушеннями, як впливають мовні порушення на розвиток спілкування з однолітками та дорослими. Наприкінці консультації були надані рекомендації щодо розвитку комунікативних умінь та навичок у дітей першого класу з мовними порушеннями.

З педагогами було проведено *семінар-практикум на тему: «Ігри для формування комунікативних умінь у дітей 6-7 років із загальним недорозвиненням мови»*.

Мета: познайомити вихователів з іграми для формування комунікативних умінь в дітей віком 6-7 років.

На семінарі практикумі було розкрито поняття комунікативні вміння, чому необхідно розвивати ці вміння у дітей першого класу із загальним недорозвинення мови. На семінарі було роздано вихователям добірку ігор на формування комунікативних умінь в дітей віком 6-7 років з ЗНМ. Щоб вихователі включали ці ігри у діяльність дітей, вони були програні на семінарі. Добірка ігор складалася з врахуванням: віку, особливостей дітей та спрямованістю ігор.

Підбірка ігор для дітей 6-7 років із загальним недорозвиненням мови:

- «Поплескай по колу» : розвиток групової згуртованості.
- «Привітання без слів»: розвиток невербальних засобів спілкування.
- «Розфарбуйте правильно»: розвивати вміння вести діалог.
- «Будь-які слова»: формувати вміння володіти вербальними та невербальними формами спілкування.
- «Побажання»: викликати інтерес до партнера зі спілкування.
- «Пронеси м'яч»: розвиток уміння слухати та розуміти мову іншого.
- «Струмок»: розвиток уміння дітей розуміти настрій іншого.
- «Цікаві картинки»: розвиток вміння дітей слухати та розуміти мову іншого, вміння домовлятися.
- «Побудуй вежу»: розвиток вміння вести діалог.
- «Намалюй одним дрібним»: розвиток вміння у дітей використовувати форми мовного етикету.
- «Зоопарк»: розвиток вміння дітей розуміти настрій іншої людини.
- «Долоньки»: розвиток вміння у дітей використовувати форми розмовного етикету.
- «Склади газету»: формування вміння володіти вербальними та невербальними формами спілкування.

Другий етап – навчальний. Мета другого етапу: навчання дітей 6-7 років з ЗНМ комунікативним умінням та навичкам.

Педагог запропонував виконати *вправу «Секрет»*.

Мета: навчати вмінню слухати співрозмовника та вступати з ним у діалог. Роздала всім дітям «секрет» із скриньки (гудзик, бусинки та ін.), кладу в долоню і затискаю кулачок. «Діти, ваше завдання попросити когось із присутніх показати свій секрет. За допомогою: посмішки, простягання руки, звернення на ім'я, слів: будь ласка, покажи мені, я дуже хотів би побачити твій секрет». Уточнила, чи завдання зрозуміле. Діти відповіли: «Так». У процесі вправи у дітей не виникали труднощі, хтось із дітей використовував ввічливі слова, хтось застосовував невербальні засоби (посмішку, погладжував руку). Наприкінці вправи запитала у дітей: «Вийшло умовити когось показати свій секрет?». «Що ти робив, щоб умовити іншу людину (однолітка)?».

Коля: «Для того, щоб Олег мені показав свій секрет, я сказав «покажи мені будь ласка»».

Софія: «Таня мені показала свій камінчик, бо я запропорнувала їй поакзати свій секрет».

Андрій: «Я показав свій секрет для Олега та Колі, бо ми домовилися, що вони покажуть свій».

Наступна *вправа «Будь-які слова»*.

Мета вправи: навчати вмінню володіти вербальними та невербальними формами спілкування.

Запропонувала дітям покращити свій настрій з допомогою м'яча говоритимемо одне одному приємні слова, тобто, говорити щось хороше один одному (наприклад: ти красива, весела, розумна, товариська і передавати слова з посмішкою. Починаю вправу та уточнюю: «Якщо у кого з вас виникають труднощі у передачі компліменту, можна попросити допомогу в інших дітей». У процесі вправи виникали проблеми у Олега, Ані, Тані, вони

говорили добрі слова, які їм передавав сусід, самотійно не могли сказати добрі слова. Допомогу у однолітків не просили. У цей момент експериментатор активував дітей, щоб допомогли їм підібрати слова про сусідню дитину. Діти по колу передають м'ячик, кажуть один одному комплімент. Наприкінці вправи запитала: «Що більше сподобалося говорити добрі слова чи отримувати?». «Чи змінився ваш настрій після сказаних слів?»

Катя: «Мені сподобалося, і говорити та отримувати добрі слова». «У мене став веселий настрій».

Олег: «Мені сподобалося отримувати». «У мене настрій став добре».

Іванка: «Мені сподобалося говорити добрі слова». «У мене гарний настрій».

Аня: «А мені сподобалося отримувати добрі слова». «Настрій у мене гарний».

Наступна вправа, що проводиться на даному етапі *«Іграшка»*.

Мета вправи: навчати вмінню дітей використовувати форми мовного етикету.

Пропоную дітям знайти собі пару. Одна дитина з пари – володар красивої і дуже улюбленої ним іграшки, з якою він/вона дуже любить гратися. Інша дитина дуже хоче погратись із цією іграшкою. Завдання – домовитися з господарем іграшки дати погратись з нею. Нагадую які слова можна використовувати (дай будь ласка, мені дуже хочеться пограти, можна я пограю з твоєю іграшкою і віддам тобі та ін.). Після того, як іграшку віддали, пара міняється місцями. Уточнила, чи зрозуміле завдання. Діти відповіли: «Так». По завершенню вправи запитую дітей: «Ти хотів віддавати свою іграшку?». «Після яких слів ти віддав іграшку?» Ти тепер знаєш, як потрібно просити іграшку, яка тобі сподобалася?»

Коля: «Я спочатку не хотів віддавати іграшку, але Ярослав сказав, що дасть свою іграшку пограти». «Можна домовитися та помінятися іграшками».

Андрій: «Я не хотів віддавати свою іграшку, але Коля мій друг і він мене попросив і віддав». «Можна ділитися з друзями своїми іграшками».

Іванна: «Я не хотіла віддавати іграшку, вона мені сподобалося». «Аня підійшла і почала гладити іграшку і попросила її потримати». Можна, можливо не віддавати іграшку, а дати потримати, а потім забрати»,

Софія. «Я віддала свою іграшку, хоч я і не хотіла з нею розлучатися, але якби я не віддала мені теж потім не дали б іграшку».

Наступна вправа, що проводиться на даному етапі *«Зробимо по колу один одному подарунок»*.

Мета вправи: навчати дітей уміння розуміти настрої іншого.

Я запитувала дітей: «Ви любите отримувати подарунки? А дарувати подарунки любите?». Потім кажу: «Зараз кожен із вас на якийсь час перетвориться на чарівника і зможе зробити будь-який, навіть самий незвичайний, подарунок другові. Але перед тим як ви даруватимете подарунки, подивіться на свого сусіда, який у нього настрої, наприклад, якщо йому сумно, подумай, який подарунок його розвеселив би. Подаруйте той подарунок, який, на вашу думку, зараз йому особливо потрібний. Подарунок

можна описати словами чи показати жестами». Нагадую дітям, потрібно передавати один одному м'яч та називати подарунки які хочуть подарувати, починаючи зі слів: «Я дарую тобі...». Для того щоб завдання стало зрозумілим починаю першою передавати м'яч дитині та дарувати їй подарунок. У процесі вправи Коля, Олег, Таня не звертали на настрої свого сусіда, дарували подарунки, які вони люблять. Після закінчення вправи запитала дітей: «Що сподобалося більше – дарувати подарунок чи отримувати його? «Чому ти дарував саме цей подарунок своєму сусідові?».

Аня: «Мені сподобалося дарувати». «Я подарувала Каті цукерки та кульки, тому що вони класні».

Іванка: «Мені сподобалося і дарувати та отримувати подарунки» «Я подарувала Ярославу машинку, бо хлопчики люблять з ними гратися».

Ярослав: «Мені сподобалося отримувати подарунки». «Я подарував Колі пістолет, він мені сам сказав, що йому подарувати».

Софія: «Я люблю дарувати подарунки». «Я подарувала малюнок із квітами, бо я добре малюю квіти».

Андрій: «Мені сподобалося, і дарувати та отримувати подарунки». «Подарував Олегу літак, тому що він у мене його просить пограти».

Ліза: «Мені не подобається дарувати подарунки, я люблю їх отримувати». «Я подарувала Іванці дім принцеси, бо хочу собі такий дім принцеси».

Наступна вправа, що проводиться на даному етапі *«Настрій дощу»*.

Мета вправи: навчати дітей вмінню виразно передавати свій емоційний стан.

Покликала дітей і перетворила усіх на дощик і запитала у них: «Чи знаєте ви, що дощ має різний настрій?» Діти з інтересом слухали та кивали головою. Зараз я буду включати вам музику, а ви мені кажете яка це емоція. Коли ви дізнаєтесь, яка це емоція, ми з вами без музики спробуємо показати її, а потім ви танцюєте, як дощик під музику (веселі, сумні, злі, здивовані та ін.). У процесі вправи у дітей не виникали проблеми з показом емоцій: агресії, веселощів, страху, смутку. Вони без попередньої роботи зобразили емоції у танцювальних рухах. А ось із емоціями здивування та огиди була потрібна попередня робота, спочатку були показані ці емоції на зображенні, наведено приклади, чому можна здивуватися і коли можна відчувати огиду. Потім я без музики показувала жестом, мімікою емоцію здивування та огиди, діти повторювали. У дітей вдалося зобразити ці емоції під музику, лише орієнтуючись показ дорослого.

Наступна вправа, яку було проведено, *«Ввічливі слова»*.

Мета вправи: навчати вмінню дітей використовувати форми мовного етикету.

Запросила дітей у коло пограти у «ввічливі слова». Вправа проводиться з м'ячем у колі. Діти кидали один одному м'яч, називаючи ввічливі слова. Потім вправа ускладнювалася: треба називати тільки слова привітання (добрий день, привіт), подяки (дякую, дякую, будь ласка), вибачення (вибачте, вибачте, шкода), прощання (до побачення, до зустрічі, добраніч). Усі діти впоралися з вправою, не виникали труднощі під час називання ввічливих слів. Наприкінці вправи запитала дітей: «Які почуття викликали ввічливі слова, коли ти їх говорив? «Які почуття викликали ввічливі слова, коли тобі їх говорили?»

Олег: «Мені сподобалось говорити ввічливі слова». «Коли мені говорили ввічливі слова, мені було дуже приємно, навіть посміхався».

Іванка: «Я не знаю, які почуття викликали слова». «Мені подобаються, коли кажуть ввічливі слова».

Ярослав: «Я говорив слова, бо треба було». «Мені було приємно слухати ввічливі слова».

Ліза: «Я раділа, коли говорила слова та слухала, бо це приємні слова».

Аня: «Мені добре, коли я говорю ввічливі слова і мені приємно говорити ці слова».

З батьками було проведено *консультацію на тему «Як впливають комунікативні уміння та навички у дітей першого класу із ЗНМ на готовність вступу до школи?»*

Мета консультації: підвищити рівень компетентності у батьків у питанні розвитку комунікативних умінь у дітей 6-7 років з ЗНМ.

Для батьків на консультації було висвітлено теоретичний матеріал, були надані рекомендації щодо формування комунікативних умінь та навичок необхідних для вступу до школи.

З вчителями проводилася *консультація на тему: «Розвиток комунікативних умінь в освітній діяльності з дітьми із загальним недорозвиненням мови»*.

Мета консультації: підвищувати педагогічну компетентність у питанні розвитку комунікативних умінь у дітей 6-7 років у освітній діяльності.

У процесі консультації були розглянуті ігри, які рекомендується проводити щодня у педагогічний процес. Наприклад, комунікативні ігри, вправи, ігри-інсценування, застосування продуктивних видів діяльності. На заняттях необхідно вирішувати такі завдання: формувати позитивний настрій на заняттях; формувати вміння слухати та чути; підвищувати самооцінку дитини; розвивати вміння розуміти та підтримувати один одного; сприяти згуртуванню дітей.

Третій етап – діяльнісний. Мета третього етапу: реалізація сформованих комунікативних умінь у дітей 6-7 років з ЗНМ з однолітками.

На даному етапі проводилася вправа «Розігрування ситуацій»: ефективний метод розвитку мовлення у дітей з загальним недорозвиненням мови. Він дозволяє не лише закріпити лексичні та граматичні конструкції, а й розвинути комунікативні навички, уяву та креативність.

1. «Відгадай емоції» – це чудова можливість для дітей з загальним недорозвиненням мови розвивати не лише мовленнєві навички, а й емоційний інтелект, вміння розуміти та виражати свої почуття, а також взаємодіяти з однолітками.

Мета гри: розвивати вміння розпізнавати емоції за мімікою, жестами, інтонацією; формувати словниковий запас емоційних станів; вчити виражати свої емоції за допомогою мови та міміки; розвивати вміння співпереживати та розуміти почуття інших; сприяти розвитку комунікативних навичок.

Хід гри:

Підготовка:

– Картинки з емоціями: картинки або малюнки, які зображують різні емоції (радість, смуток, гнів, здивування, страх тощо).

– Маски або елементи костюмів: за бажанням можна підготувати маски або елементи костюмів, які допоможуть дітям краще передавати емоції.

Пояснення правил.

Розказую дітям, що вони будуть вчитися впізнавати різні емоції та зображати їх за допомогою міміки, жестів та слів.

Пояснюю, що кожна людина відчуває різні емоції, і це нормально.

Розминка:

Провожу розминку, щоб налаштувати дітей на гру. Використовую мімічні вправи (наприклад, посміхнутися, нахмуритися, здивуватися), а також рухи, які відповідають різним емоціям.

Основна частина:

– «Вгадай емоцію». По черзі показую дітям картинки з емоціями і прошу їх назвати, яку емоцію вони бачать.

– «Зобрази емоцію». Вибераю дитину і прошу її зобразити певну емоцію без слів. Інші діти повинні вгадати, яку емоцію вона зображує.

– «Розповідь про емоцію». Пропоную дітям розказати про ситуацію, в якій вони відчували ту чи іншу емоцію.

– «Емоційна пантоміма». Діти по черзі зображують різні емоції без слів, а інші відгадують.

Обговорення:

Після гри обговорюю з дітьми, які емоції їм було найлегше зобразити та вгадати.

2. Ситуація «Познайомся». Мета: удосконалювати вміння вести діалог.

Пропоную дітям уявити, що вони незнайомі один з одним та їх завдання: познайомитися з кимось із дітей, дізнатися про нього інформацію. Пропоную дітям розділитися на пари та почати знайомитися зі своїм сусідом, потім змінюватись місцями. Зразкові питання для знайомства: «У які ігри ти любиш грати?», «З ким ти дружиш?», «Чим любиш, займаєшся, окрім гри?».

«Чи є в тебе брат чи сестра?», «Ходиш на підготовку до школи?», «Коли в тебе день народження?», «Який подарунок ти хотів би отримати на день народження?».

Діти виконували завдання з інтересом, без праці знайшли собі пару, питання вигадували самі, тільки Таня була потрібна допомога в ставленні запитань. Після зробленого знайомства запитую дітей: «Що ви дізнався про свого сусіда?». Відповіді дітей:

Коля: «Я знайомився із Ярославом». «Я дізнався, що він любить гратися у лего, з роботами. Дружить з Костею, Колею та Машею».

Катя : «Я питала у Ані». «У неї є сестра, брате, вона ходить на танці, любить грати з дівчатами із двору».

Андрій: «Я питав у Олега». «Він любить читати книги про динозаврів, любить малювати, ходить в спортивну школу».

Ліза: «Я питала у Колі». «День народження у нього взимку і він хоче двох колісний велосипед». «До школи ходить його старший брат». «А ще він любить малювати машинки».

3. *Ситуація «ввічливі слова»*. Мета: розвивати вміння дітей використовувати форми мовного етикету. Прошу допомогти дітям розібратися у ситуаціях.

Ситуація 1: «Одна дитина ненароком штовхає іншу, та падає. Як першій дитині ввічливо вирішити проблему?». Відповіді дітей:

Аня: «Треба вибачитись, кого штовхнули».

Софія: «Сказати вибач будь-ласка, я більше так не буду».

Ліза: «Я тебе не побачила і штовхнула, вибач мені».

Ситуація 2: «Одна дитина грає цікавою іграшкою, а іншій дитині теж хочеться нею погратись. Як чемно попросити?». Відповіді дітей:

Іванка: «Дай мені будь-яку іграшку».

Коля: «Дай будь ласка іграшку, я подивлюся і тобі віддам».

Ярослав: «Мені так хочеться пограти з твоєю іграшкою, можна я її візьму пограти, а потім віддам».

Ситуація 3: «Хлопчик гуляє на прогулянці та впав, як йому можна допомогти?». Відповіді дітей:

Таня: «Потрібно підійти до нього і допомогти йому встати».

Катя: «Сказати, щоб він був обережнішим, і допомогти йому встати».

Ситуація 4: «У дівчинки не вдається збудувати з конструктора будинок, як їй чемно попросити допомоги?». Відповіді дітей:

Коля: «Допоможіть мені будь-ласка побудувати».

Олег: «Підійти до вихователя та попросити його, допомогти».

Софія: «Вона, може підійти до хлопців із групи та попросити ввічливо, щоб вони допомогли».

Аня: «Вона може покликати на допомогу вихователя чи когось із друзів та попросити їх допомогти».

Андрій: «Ну, їй потрібно когось попросити допомогти і сказати, допоможіть будь ласка».

Ситуація 5: «Хлопчик вранці приходить до дитячого садка, що він повинен сказати вихователю та дітям під час зустрічі?». Відповіді дітей:

Олег: «Привітатися з вихователем та з дітьми».

Ліза: «Сказати дітям привіт, а вихователю вітаю».

Іванка «Вихованцеві, він може сказати доброго ранку, а своїм друзям Привіт».

Ситуація 6: «Дівчинка йде з дитячого садка додому, які ввічливі слова вона має сказати?». Відповіді дітей:

Олег : «Сказати всім до побачення і до завтра».

Ярослав: «Дітям поки що, а вихователю до побачення».

Коля: Підійти до вихователя і відпроситися, а потім сказати до побачення всім».

Ситуація 7: «Діти встають через стіл після обіду, які слова вони повинні сказати?». Відповіді дітей:

Софія: «Дякую, Ніно Петрівно».

Аня: «Спасибі велике, всім було смачно».

Ліза: «Дякую, Олена Петрівна за обід».

4. *Ситуація «Безлюдний острів»*. Мета: розвивати вміння вислуховувати однолітками, відстоювати свою думку та розвивати вміння домовлятися. Я: «Діти уявіть, що ви потрапили на безлюдний острів удвох, щоб вибратися з острова потрібно разом побудувати човен з газет, з ковдр. Потім взяти з собою в човен те, що вам знадобиться в дорозі, треба взяти щось поїсти, попити, не більше чотирьох речей, а то човен може потонути». Прошу дітей розділитись на пари, вибрати з ким будуть будувати човен. Кожному з дітей потрібно домовлятися зі своїм другом, який човен у них буде, що вони візьмуть із собою. Після виконаної роботи дітей запитую: «Разом будували човен?». «Чи ви домовлялися, який у вас буде човен?». «Що ви взяли із собою?». «Хто вирішив, що ви берете саме ці речі?».

Відповіді дітей:

Ліза : «Ми будували з Іванкою, спочатку домовилися, що будуюмо з ковдри». «Взяли із собою сік та цукерки». «Я сказала, що беру сік, а Іванка цукерки».

Аня: «Ми будували з газет, я взяла газету та Софія». «Ми взяли з собою попити соку, бутерброди та фрукти». «Ми разом вирішили, що із собою візьмемо».

Олег: «Ми будували разом із Колею з ковдри та газет». «Я запропонувати побудувати човен з ковдри та газет, а Коля погодився». « Ми взяли з собою чіпси та попити». «Ми разом вирішили, що із собою візьмемо на човен».

Катя: «Ми домовилися із Андрієм, що будуватимемо з газет». «На пліт узяли пиріжки та сік». «Я сказала пиріжки, а Андрій взяв сік».

Таким чином, у процесі ігор виникають різні конфліктні ситуації. Дуже часто гра зупиняється, і діти не можуть вирішити, хто має рацію, хто винен. Тому цю ситуацію обговорюють з дітьми та знаходять різні способи вирішення конфлікту, проблеми. Так діти вчаться допомагати один одному та оцінювати себе та своїх товаришів. В іграх у дітей формується самооцінка, самоконтроль. Діти навчаються оцінювати себе, відповідаючи на питання після закінчення гри. У процесі роботи у дітей розвиваються наступні здібностей виконувати прохання та пропозиції, організаторські здібності, можливості лідера, вміння привертати до себе увагу, діяти за вказіками, обговорювати.

2.4. Контрольне дослідження ефективності впровадженої корекційно-розвивальної програми

У контрольному зрізі діагностували експериментальну групу – 10 дітей віком 6-7 років із загальним недорозвиненням мови.

Аналіз та обробка даних проводилася на основі використання наступних діагностичних методик: *«Обстеження лексичної та граматичної складової мовлення у дітей»* була спрямована на виявлення вміння дітей вести активне діалогічне мовлення; *«Словниковий запас»* була спрямована на визначення рівня розвитку словникового запасу дітей 4-7 років; методика *«Комунікативна піраміда»* була спрямована на вивчення сформованих навичок культури спілкування дітей.

Методика *«Обстеження лексичної та граматичної складової мовлення у дітей»*. Під час проведення обстеження рівня наявності вміння дітей отримувати необхідну інформацію у спілкуванні та вести простий діалог зі однолітками експериментальної дозволили констатувати такі результати в групі.

У 40% дітей – вміння дітей отримувати необхідну інформацію у спілкуванні та вести простий діалог з однолітками на високому рівні. Відсоток дітей із високим рівнем уміння дітей отримувати необхідну інформацію у спілкуванні та вести простий діалог зі однолітками збільшився з 30% до 40%, що становило 10%. Діти у спілкуванні активні, можуть слухати та розуміти мову, вільно контактують з дітьми, послідовно висловлюють свої думки і вступають у діалогічне спілкування.

Наприклад, Іванка на запитання: «З ким товаришуєш у школі?», відповіла: «Я дружу зі Катею, Лізою, Анею». Олег на запитання: «З ким товаришуєш у школі?», відповів: «У мене багато друзів і я дружу з усіма у групі». Коля на запитання: «Чим ти займаєшся в школі?», відповів: «Ми будемо мости із кубиків, щось вигадуємо різне». Ярослав на запитання: «З ким ти товаришуєш у школі?», відповів: «З Колею, Софією та Іванкою».

У 40% дітей – вміння дітей отримувати необхідну інформацію у спілкуванні, вести простий діалог з однолітками на середньому рівні.

Відсоток дітей із середнім рівнем уміння дітей отримувати необхідну інформацію у спілкуванні, вести простий діалог зі однолітками збільшився з 30% до 40%, що становило 10%. Діти слухають і розуміють мову, вступають у процес спілкування, здебільшого, з ініціативи інших, не завжди вміють вести діалог.

Наприклад, Олег на запитання: «Чим займаєшся в школі?», відповів: «Люблю гратися з хлопчиками». Софія на запитання: «Чим займаєшся в школі?», відповіла: «Мені подобається малювати, танцювати».

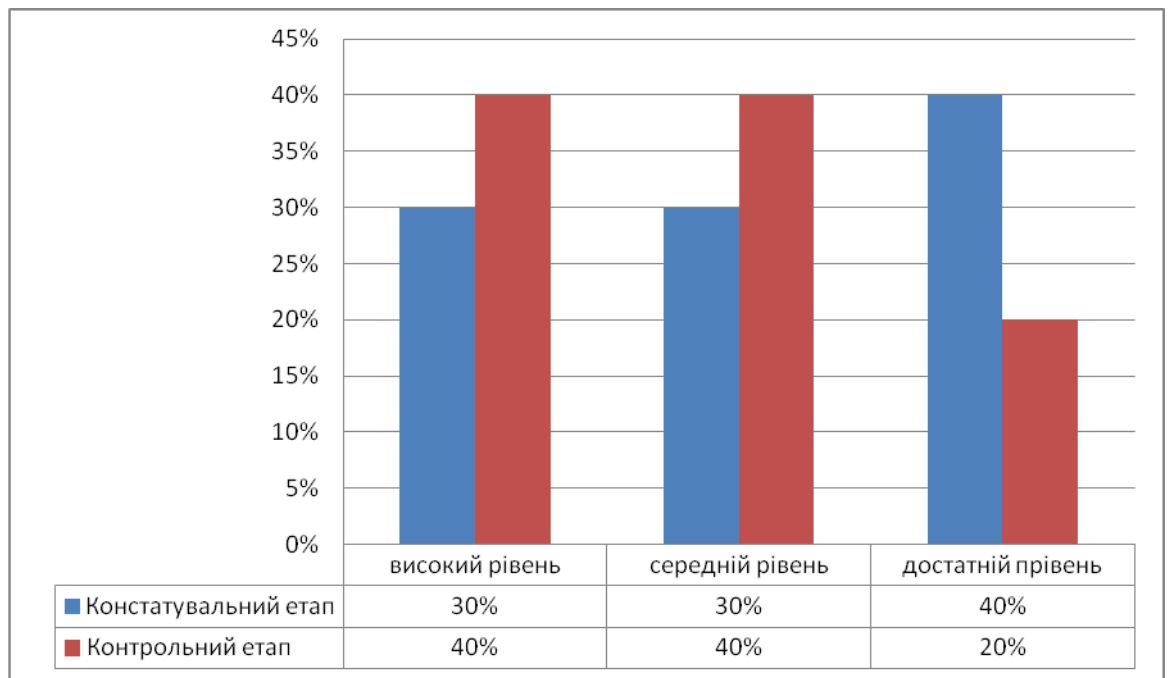

Рис. 2.5. Порівняльні кількісні результати (контрольний зріз)

У 20% дітей – вміння дітей отримувати необхідну інформацію у спілкуванні та вести простий діалог з однолітками на достатньому рівні. Відсоток дітей з достатнім рівнем уміння дітей отримувати необхідну інформацію у спілкуванні та вести простий діалог з однолітками зменшився з 40% до 20% , що становило 20%. Діти не активні і не балакучі в процесі спілкування з дітьми, не вміють послідовно викладати свої думки, точно передавати їх зміст, що не можуть вести діалог.

Наприклад, Аня на запитання: «Як звати твоїх вихователів групи?», відповіла: «Ніна Петрівна та Наталія Олександрівна». Порівняльні кількісні результати представлені у Рис. 2.5.

Методика «Словниковий запас» була спрямована на визначення рівня розвитку словникового запасу дітей 4-7 років. Обстеження словникового запасу дітей першого класу із загальним недорозвитком мовлення показало, що відсоток виконання завдань, тобто стан атрибутивного словника, словника числівників, прийменників, антонімів, зріс і відповідає середньому

рівню (50%, 40%, 10%). Порівняльні кількісні результати представлені у Рис.2.6.

Методика «Комунікативна піраміда» була спрямована на вивчення сформованих навичок культури спілкування дітей. Під час проведення обстеження рівня комунікативних умінь у дітей 6-7 років з ЗНМ дозволили констатувати наступні результати: у 30% дітей – комунікативні вміння сформовані на високому рівні.

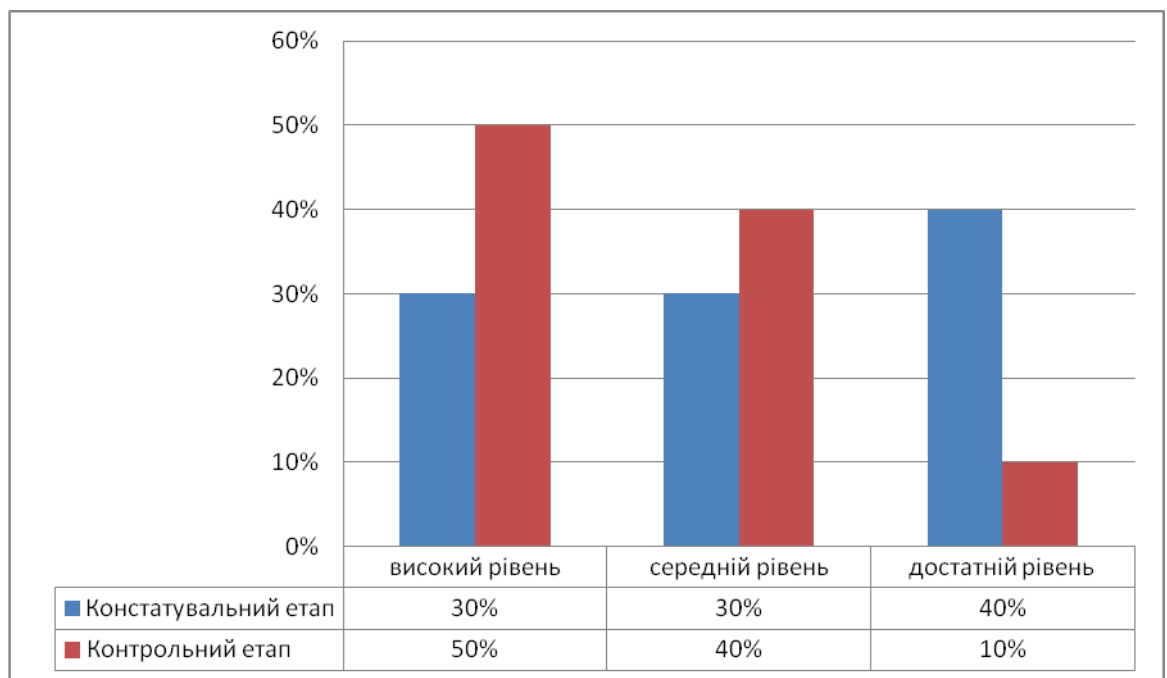

Рис. 2.6. Порівняльні кількісні результати (контрольний зріз)

Відсоток дітей із високим рівнем комунікативних умінь збільшився з 0% до 30%, що становило 30%. Діти виявляють ініціативу у взаємодії, вміють домовитися з іншими в ході малювання, використовують при цьому компроміс, умовляння, переконання. Якщо помічають в іншій дитині відступу від первісного задуму, спокійно пояснюють, що він не так малює, здійснюють взаємодопомогу в процесі малювання.

Наприклад, Аня на питання: «Вдалося вам разом прикрасити рукавички?», відповіла: «Так, ми домовлялися та допомагали один одному». Олег на запитання: «Вдалося вам разом прикрасити рукавички?», відповів: «Так, ми спочатку домовилися, що малюватимемо на рукавичках, а потім

Ярослав малював, а я йому підказував». Коля на запитання: «Вдалося вам разом прикрасити рукавички?», відповів: «Так, я Андрію казав, який малюнок малювати». «Він мене слухав і малював».

У 60 % дітей – комунікативні вміння сформовані на середньому рівні. Діти недостатньо, але позитивно активні у взаємодії, не завжди вміють домовитися з іншими під час малювання, використовують вербальні та невербальні засоби спілкування, наприклад: тиск на співрозмовника, переконання, може без слів показати, що неправильно малює його партнер. Не завжди здійснюють взаємодопомогу в процесі малювання.

Наприклад, Софія на запитання: «Вдалося вам разом прикрасити рукавички?», відповіла: «Так, ми разом придумали та прикрасили рукавички». Іванка на запитання: «Вдалося вам разом прикрасити рукавички?», відповіла: «Ми малювали з Катею, я люблю малювати принцес і Катя теж». «Катя сказала, давай малювати принцес, і я погодилася, тільки вони у нас різні вийшли».

У 10% дітей – комунікативні вміння сформовані на достатньому рівні. Відсоток дітей із низьким рівнем комунікативних умінь зменшився з 40% до 10%, що становило 30%. Ці діти не вступають у взаємодію, не виявляють активності. У діалог з партнером намагаються не вступати. Малюють самостійно, не виявляють інтерес до малюнка свого партнера Байдуже ставляться до кінцевого результат малювання.

Наприклад, Софія на запитання: «Як ставився до пропозиції свого партнера з малювання?», відповіла: «Олег запропонував намалювати машинки, а я запропонував намалювати літак і ми намалювали загальний малюнок». Ярослав на запитання: «Як ставився до пропозиції свого партнера з малювання?», відповів: «Я малював свою рукавичку, а Коля свою, ми не домовлялися». Коля П на запитання: «Вдалося вам разом прикрасити рукавички?», відповів: «Не знаю, я прикрашав свою рукавичку, а Катя свою». Ці діти малоактивні та малоговоркі в спілкуванні з дітьми та неуважні, рідко

користуються формами мовного етикету, що не вміють послідовно викладати свої думки, точно передавати їх зміст не можуть вести діалог і домовитися з однолітками. Порівняльні кількісні результати представлені Рис. 3.3.

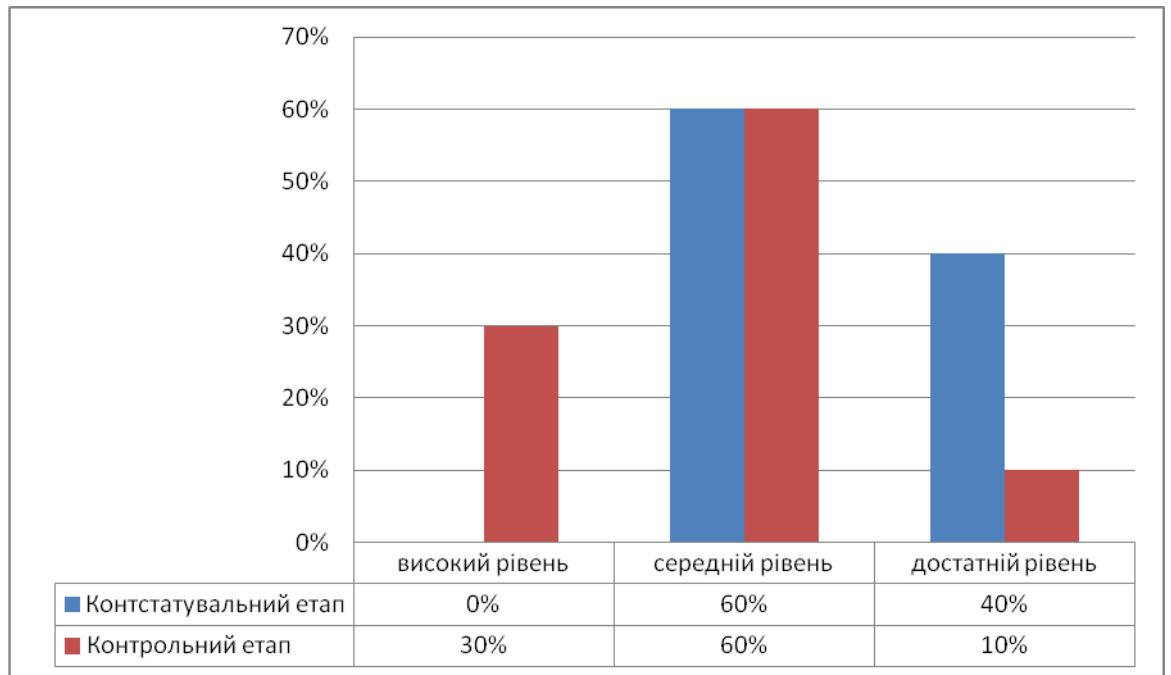

Рис. 2.7. Порівняльні кількісні результати (контрольний зріз)

Кількісні результати всього контрольного експерименту із загальною кількістю набраних балів представлені в Рис.2.7.

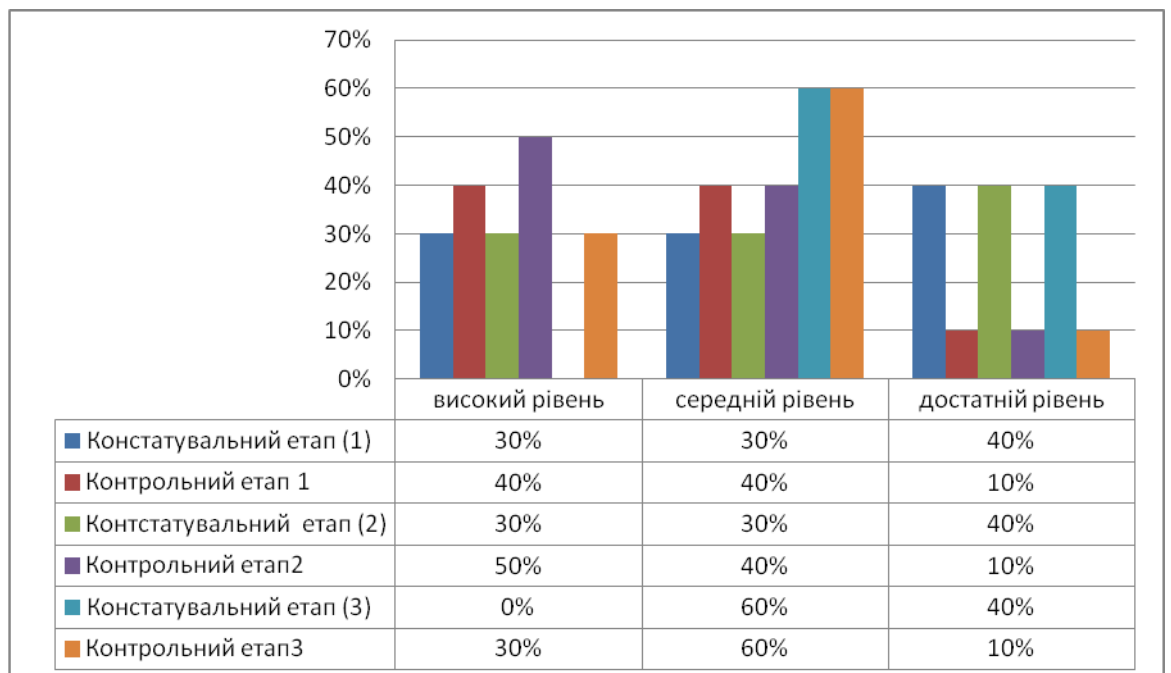

Рис. 2.8. Порівняльні кількісні результати констатувального та контрольного етапу

Використовуючи метод математичної статистики за допомогою φ – критерій Фішер визначено значущі розбіжності до та після програми.

Зокрема, виявлено, що відзначаються статистично значущі відмінності за такими категоріями: як вміння дітей вести активне діалогічне мовлення ($\varphi=1,67$ при $p \leq 0,05$), рівень розвитку словникового запасу ($\varphi=1,74$ при $p \leq 0,05$), пасивність ($\varphi=2,07$ при $p \leq 0,05$), навички культури спілкування дітей ($\varphi=1,94$ при $p \leq 0,05$).

Встановлено, зменшення відсотку дітей першого класу, із рівнем розвитку свого словникового запасу ($\varphi=4,20$ при $p \leq 0,01$).

Зокрема, зменшився відсоток дітей, що удосконалили свої навички культури спілкування ($\varphi=3,15$ при $p \leq 0,01$).

Рівень значущості p нижчий за $0,01$ у всіх вимірюваних показників, тому можна констатувати, що задокументовані зміни не є випадковими і мають значення рівень 1%.

Тому можна стверджувати, що помилки в різницях між показниками для рівня сформованості комунікативних умінь та навичок до і після програми нижче 1%.

Однак, порівняльний аналіз результатів дослідження свідчать про те, що зроблена програма є ефективною.

Таким чином, спираючись на отримані дані, можна зробити висновок про те, що наша проведена робота виявилася ефективною та дозволила підвищити рівень сформованості комунікативних умінь у дітей 6-7 років з загальними мовними порушеннями.

ВИСНОВКИ ДО II РОЗДІЛУ. Емпіричне дослідження складалося з трьох етапів: загальний аналіз, експериментальне дослідження методика «Обстеження лексичної та граматичної складової мовлення у дітей; методика

«Словниковий запас» визначала рівень розвитку словникового запасу дітей 4-7 років; методика «Комунікативна піраміда» перевірка мовлення, мови та навичок спілкування дітей першого класу) та аналіз даних.

Кількісний та якісний аналіз даних, отриманих у процесі виконання дітьми завдань експериментального дослідження, показав, у що у більшості досліджуваних спостерігаються різноманітні (як за ступенем вираженості, так і за походженням) порушення всіх складових пізнавальної та мовленнєвої сфери, які мають забезпечувати оволодіння знаннями і вміннями, необхідними для здійснення комунікативної взаємодії (високий рівень 20%, середній рівень 40%, низький рівень 40%), що передбачає складання корекційної програми.

Корекційна програма для дітей із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ) була індивідуалізованою та складеною з урахуванням особливостей кожної дитини; спрямована на подолання порушень звуковимови, збагачення словникового запасу, формування граматично правильного мовлення, розвиток зв'язного мовлення та комунікативних навичок.

Під час контрольного етапу дослідження встановлено, зменшення відсотку дітей першого класу, із рівнем розвитку свого словникового запасу. Зокрема, зменшився відсоток дітей, що удосконалили свої навички культури спілкування.

Тому можна стверджувати, що помилки в різницях між показниками для рівня сформованості комунікативних умінь та навичок до і після програми нижче 1%.

Однак, порівняльний аналіз результатів дослідження свідчать про те, що зроблена програма є ефективною.

Отже, корекція ЗНМ – це тривалий процес, який вимагає терпіння і наполегливості як від дитини, так і від її оточення. Застосування гри в

процесі корекції мовлення - це не просто розвага, а ефективний метод, який допомагає дітям з ЗНМ досягти значних успіхів.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У магістерській роботі наведено теоретичний аналіз та емпіричне дослідження з проблеми формування комунікативних умінь і навичок у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Розглянуто: становлення комунікативних умінь та навичок у дітей дошкільного віку; особливості формування комунікативних умінь та навичок у дітей із загальним недорозвиненням мовлення; роль гри у формуванні комунікативних умінь та навичок у дітей із загальним недорозвиненням мовлення.

Визначено, що загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ) – це складне порушення мовленнєвого розвитку дитини, яке впливає не лише на формування звукової сторони мови, але й на її граматичну структуру, лексичний запас та комунікативні функції. Ці порушення, в свою чергу, суттєво ускладнюють процес соціалізації дитини, обмежуючи її можливості для повноцінного спілкування з оточуючими.

Розуміння причин і механізмів формування комунікативних порушень у дітей з ЗНМ базується на таких теоретичних підходах: **нейропсихологічний підхід:** порушення мовлення у дітей з ЗНМ пов'язані з незрілістю або ураженням певних зон головного мозку, відповідальних за мовленнєві функції; **лінгвістичний підхід:** ЗНМ розглядається як відхилення від норми мовного розвитку, що проявляється в порушенні фонетико-фонематичних, лексико-граматичних і синтаксичних процесів; **психологічний підхід:** наголошується, що мовлення є не лише засобом

спілкування, але й інструментом пізнання, мислення та емоційного вираження. Порушення мовлення впливають на всі сторони психічного розвитку дитини; **соціокультурний підхід:** мовлення формується в процесі соціальної взаємодії дитини з оточуючими. Обмежені комунікативні можливості дітей з ЗНМ ускладнюють їх соціалізацію та призводять до виникнення труднощів у спілкуванні.

Основні проблеми формування комунікативних умінь та навичок у дітей з ЗНМ: **порушення звуковимови:** неправильна вимова звуків ускладнює розуміння мови дитини оточуючими, що може призвести до її соціальної ізоляції; **обмежений словниковий запас:** бідний словниковий запас обмежує можливості дитини для вираження своїх думок і почуттів; **труднощі з граматичним оформленням мовлення:** порушення граматичних конструкцій ускладнюють розуміння мови дитини і можуть призвести до неправильного тлумачення її висловлювань; **порушення мовленнєвого дихання, голосу, інтонації:** ці порушення впливають на емоційну забарвленість мови і ускладнюють процес спілкування; **труднощі з розумінням мови:** деякі діти з ЗНМ мають труднощі з розумінням зверненої до них мови, що ускладнює їхню участь у діалозі; **соціальна невпевненість:** діти з ЗНМ часто відчують невпевненість у своїх комунікативних можливостях, що призводить до уникнення спілкування.

Наслідки порушення комунікативних умінь труднощі в навчанні: порушення мовлення ускладнюють процес освоєння навчального матеріалу, особливо читання і письма; **соціальна ізоляція:** діти з ЗНМ часто відчують себе відстороненими від однолітків, що може призвести до розвитку комплексів неповноцінності; **порушення емоційного розвитку:** обмежені можливості для вираження своїх почуттів можуть призводити до емоційної нестабільності та проблем у взаємовідносинах з оточуючими; **труднощі в професійній діяльності:** у дорослому віці порушення мовлення можуть обмежувати можливості для вибору професії і кар'єрного зростання.

Вивчено методики та описана технологія обстеження комунікативних умінь та навичок дітей із загальним недорозвиненням мовлення.

Проведене емпіричне дослідження формування комунікативних умінь та навичок у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. До діагностичного комплексу увійшли: методика обстеження лексичної та граматичної складової мовлення у дітей; методика «Словниковий запас» визначала рівень розвитку словникового запасу дітей 4-7 років; авторська методика «Комунікативна піраміда» перевірку мовлення, мови та навичок спілкування дітей першого класу.

Враховуючи отримані результати у констатувальному експерименті, нами було визначено, що високий рівень сформованості комунікативних умінь та навичок спостерігається у 20 % дітей першого класу, що говорить про широке коло спілкування з дорослими та з однолітками, на всіх рівнях. Середній рівень сформованості комунікативних умінь та навичок показали 40%, з більшістю діагностичних завдань ці діти справляються з допомогою дорослого, себе виявляли недостатню ініціативними. Достатній рівень сформованості комунікативних умінь та навичок так само показали 40% дітей. Вони відчували утруднення під час виконання практично всіх діагностичних завдань навіть за допомогою дорослого. Для значної кількості дітей цієї експериментальної групи характерне стійке порушення діяльності спілкування. Це проявляється у невмінні вступати у мовленнєве спілкування як з дорослими, так і з однолітками, недостатньої сформованості форм комунікації (діалогу та монологу), особливості поведінки (відсутність зацікавленості в контакті, невміння орієнтуватися в ситуації спілкування, невміння змінювати характер спілкування в залежності від ситуації, негативізм).

На основі отриманих даних ми разом з логопедом склали висновок про рівень розвитку мовлення дитини, виявили сильні і слабкі сторони, цілі і

завдання корекційної роботи. Ми розуміли, що обстеження – це лише перший етап роботи.

Після первинної діагностики була розроблена і апробована психолого-корекційна програма, метою якої є формування комунікативних умінь та навичок у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Використовуючи метод математичної статистики за допомогою φ – критерій Фішер визначено значущі розбіжності до та після програми.

Зокрема, виявлено, що відзначаються статистично значущі відмінності за такими категоріями: як вміння дітей вести активне діалогічне мовлення ($\varphi=1,67$ при $p \leq 0,05$), рівень розвитку словникового запасу ($\varphi=1,74$ при $p \leq 0,05$), пасивність ($\varphi=2,07$ при $p \leq 0,05$), навички культури спілкування дітей ($\varphi=1,94$ при $p \leq 0,05$). Встановлено, зменшення відсотку дітей, із рівнем розвитку свого словникового запасу ($\varphi=4,20$ при $p \leq 0,01$). Зокрема, зменшився відсоток дітей, що удосконалили свої навички культури спілкування ($\varphi=3,15$ при $p \leq 0,01$). Рівень значущості p нижчий за $0,01$ у всіх вимірюваних показників, тому можна констатувати, що задокументовані зміни не є випадковими і мають значення рівень 1%. Тому можна стверджувати, що помилки в різницях між показниками для рівня сформованості комунікативних умінь та навичок до і після програми нижче 1%. Оцінка ефективності системи корекційної роботи підтвердила досягнення позитивних результатів у покращенні комунікативних умінь та навичок дітей першого класу із загальним недорозвиненням мовлення.

Труднощі, пов'язані з дітьми: нестабільна увага, дітям з ЗНМ часто буває важко зосередитися на одному завданні протягом тривалого часу; низька мотивація, деякі діти можуть бути пасивними або не проявляти інтересу до занять; емоційна нестабільність, діти з ЗНМ можуть бути більш емоційними, схильними до перепадів настрою, що може ускладнювати навчальний процес; індивідуальні особливості, кожна дитина унікальна, і її темпи розвитку та особливості сприйняття інформації можуть відрізнятись.

Труднощі, пов'язані з організацією освітнього процесу: недостатній час, обмежена кількість годин для індивідуальних занять; велика кількість дітей у групі: складність в індивідуальному підході до кожної дитини; відсутність необхідних матеріалів, нестача дидактичних матеріалів, іграшок, технічних засобів; недостатня кваліфікація педагогів, відсутність спеціальної підготовки у вчителів або логопедів.

Труднощі, пов'язані з зовнішніми факторами: соціальні умови, несприятливі умови життя дитини в сім'ї, відсутність підтримки з боку батьків; супутні порушення: наявність у дитини інших порушень розвитку (наприклад, порушення слуху, зору, загального розвитку); епідеміологічна ситуація: обмеження контактів через карантинні заходи.

Підходи до подолання труднощів у роботі з означеної проблеми дослідження: індивідуальний підхід: складання індивідуальних програм для кожної дитини з урахуванням її особливостей; різноманітність методик: використання різних форм роботи (ігри, вправи, дидактичні матеріали) для підтримки інтересу дитини; співпраця з батьками: залучення батьків до корекційного процесу, спільна розробка домашніх завдань; створення позитивної атмосфери: створення комфортного середовища для дитини, заохочення її успіхів; регулярний моніторинг: постійна оцінка динаміки розвитку дитини та корекція програми за необхідності; професійна підготовка: постійна підвищення кваліфікації педагогів.

Застосування розробленої системи в практиці може бути корисним для логопедів, педагогів та батьків, які працюють з дітьми із комунікативним недорозвиненням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акименко Ю. Особливості формування зв'язного мовлення у старших дошкільників та молодших школярів. Неперервна педагогічна освіта в Україні: стан, проблеми, перспективи : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Умань, 27 квітня 2018 року / гол. ред. Муковіз О. П. Умань : ВПЦ «Візаві» 2018. С. 5–7.
2. Андрейко Б., Дмитрів Ю. Психологічні особливості соціалізації та спілкування дітей дошкільного віку із ЗНМ III рівня. *Психологічний часопис*. 2019. №. 2. С. 213-226.
3. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
4. Брушневська І., Рібцун Ю. Комунікативний компонент мовленнєвої діяльності у дітей: діагностичний комплекс : навч.-метод. посіб. для роботи з дітьми із порушеннями мовлення. Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2020. 124 с.
5. Вашуленко О. Формування комунікативно-мовленнєвих умінь молодших школярів на уроках літературного читання. *Початкова школа*. 2017. № 8. С. 20–24.
6. Горна В. Особливості соціально-психологічної корекції порушень комунікативної взаємодії у дітей з вадами мовлення : випускна кваліфікаційна робота : 231 «Соціальна робота» керівник роботи

В. М Філіпович ; НУ "Чернігівська політехніка", кафедра креативних індустрій та соціальних інновацій. Чернігів, 2021. 81 с.

7. Гончарук О. Формування комунікативних компетенцій у дошкільнят із загальним недорозвиненням мови. *Імідж сучасного педагога*. 2019. Вип. 6.С. 57–60.

8. Гуменюк О., Пацула І., Павлюк А. Психолого-педагогічні характеристики дітей із загальним недорозвиненням мовлення та роль психолого-педагогічної характеристики в організації корекційно-розвиткового процесу з дітьми. *Перспективи та інновації науки. Серія 55 «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»*. 2022. № 9(14). С. 113 - 126.

9. Груба Т. Сучасні підходи до формування мовної особистості учнів на уроках української мови (профільний рівень). *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки / за ред. проф. Т. Степанової*. № 1 (64), лютий 2019. Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2019. С. 65–71.

10. Груба Т. Проблема формування мовної особистості як міждисциплінарне поняття. *Наукові записки / упор. Л. Л. Макаренко*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. Вип. СХХХХІІ (142). С. 51–60.

11. Ібатова Г. Результати експериментальної роботи з формування навичок словотвору у дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. *Вісник. Серія педагогічних наук 66, вип. 2 (6 серпня 2020 р.)*: 326–31. <http://dx.doi.org/10.51889/2020-2.1728-5496.56>.

12. Кононко О. Діагностика комунікативних умінь старших дошкільників. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2018. №3. С. 32-39.

13. Крутій К. Технології формування мовно-комунікативних умінь у дошкільників із ТПМ: навчально-методичний посібник. Запоріжжя, 2017. 242 с.

14. Крутій К., Деснова І., Замелюк М. Дефініція «гра як провідний тип діяльності дошкільника»: аналіз підходів. *Академічні студії. Серія: педагогіка*. 2021. Вип. 4.ч.2. С. 84-91.

15. Куренкова А. Методичні особливості проведення сюжетно-рольової гри соціального спрямування зі старшими дошкільниками з інтелектуальними порушеннями. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. 2019. Вип. 14. С. 148-158. URL: <http://aqce.kpnu.edu.ua/article/view/184090>

16. Кобзева С. Теоретичні аспекти формування діалогічного мовлення дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. *Інтерактивна наука*, №. 4 (59) (26 травня 2021 р.): 17–19. <http://dx.doi.org/10.21661/r-553980>.

17. Костенко Т. Нова українська школа: формування у молодших школярів навичок конструктивного спілкування : навч.-метод. посіб. Харків : Вид-во «Ранок», 2021. 176 с.

18. Климчук О. Особливості формування комунікативних умінь та навичок у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Інновації в дошкільній освіті: теорія, досвід, перспективи: збірник І Всеукраїнської науковопрактичної онлайн-конференції з міжнародною участю (22 травня 2024 року, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради) / уклад. А. Бубін, Є. Дурманенко, М. Замелюк. Луцьк, 2024. С.125-128.

19. Ліпеха В. Логопедична робота з розвитку комунікативних навичок старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення засобом ігрової діяльності / науковий керівник – док. філ., старш. виклад. Анна Володимирівна Куренкова. Кривий Ріг, 2023. 79 с.

20. Літовченко О. Заїкання у дітей : профілактика і корекція: навчальний посібник. Одеса: ПНПУ імені К.Д. Ушинського, 2021. 248 с.

21. Лобчук О. Напрями роботи з розвитку умінь мовленнєвої діяльності у молодших школярів. *Початкова школа*. 2017. №1. С.9-14.
22. Ломакович В. Успішно орієнтовані вправи для розвитку мовленнєвої діяльності учнів. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарнопедагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія : Педагогіка*. 2019. Вип. 11. С. 57–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkogpht_2019_11_8.
23. Малишева Д. Соціальне становлення дошкільників із загальним недорозвитком мовлення. *Інноваційні технології в дошкільній освіті*, 2023, 6, 27-31. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8088940>
24. Машина С. Формування комунікативної компетентності учнів. *Початкова школа*. 2017. №9. С.15-18.
25. Манойленко І. Вивчення стану сформованості лексико-граматичної сторони мовлення у дітей 5-6/7 років із загальним недорозвиненням мовлення. Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку: зб. наук. статей студ. спеціальності «Дошкільна освіта» / за заг. Ред. Проф. О. Л. Кононко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2019. С. 168-176.
26. Маріанна К., Барна Х. Логоритмічні вправи як корекційний засіб подолання загального недорозвинення мовлення. *Вісник Науководослідної лабораторії інклюзивної педагогіки.: Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія, методика, практика*. 2023. Вип. 9. С. 72-75.
27. Маркозова А., Міщенко О. Використання елементів арттерапії у профілактичній роботі із запобігання розвитку дисграфії у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення третього рівня. *Grail of Science*. 2023. №. 29. С. 273-280.
28. Мамчур Л. Формування мовної особистості в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа». Академічна культура дослідника в освітньому просторі: зб. мат. міжнар. науково-практ. конф. (м. Суми, 17

травня 2018 р.)/ 84 за ред. О.М. Семеног. Суми: Видавництво СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2018. С.74–78.

29. Мацюк З., Климчук О. Роль гри у формуванні комунікативних умінь та навичок у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Сучасні теоретичні й прикладні контексти спеціальної та інклюзивної освіти. Збірник тез доповідей IV Всеукраїнської науковопрактичної конференції (16-19 травня 2024 р., Луцьк) / за заг. ред. проф. І.Б. Кузави / І. М. Брушневська, Г. О. Гац, Н.С. Карабанова, З. С. Мацюк, В.Ф. Сергеева, І.І. Сидорук, Л. П. Стасюк,. Луцьк, 2024.С.191-195.

30. Митник О., Стрижак А. Система завдань, спрямованих на формування комунікативних умінь як складової соціальної успішності молодших школярів. *Початкова школа*. 2019. №9. С.23-36.

31. Мурашова І. Розмежування понять «загальний недорозвиток мовлення» та «системний недорозвиток мовлення». *Педагогічний ІМІДЖ* 14, вип. 1 (2020): 78–91. <http://dx.doi.org/10.32343/2409-5052-2020-14-1-78-91>.

32. Петрик О. Реалізація комунікативно-діяльнісного підходу у мовномовленнєвій освіті молодших школярів. *Початкова школа*. 2019. № 6. С.39-43.

33. Переворська О., Кобзева І., Приходько Т. Ефективність корекційної роботи студентів з дітьми дошкільного віку з ускладненими мовленнєвими порушеннями. *Вісник університету ім. А. Нобеля. Педагогічні науки*. Дніпро. 2019. Вип. 1 (17). С. 78 - 83.

34. Переворська О., Кобзева І. Формування комунікативної компетентності як складника підготовки дітей з мовленнєвими порушеннями до шкільного навчання. *Вісник університету ім. А. Нобеля*. Дніпро, 2021. Вип. 2 (22). С. 78 – 84.

35. Потапенко С. Дидактичні особливості використання наочності у розвитку словника дітей з загальним недорозвиненням мовлення. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2022. Т. 10. №. 4. С. 37-41.

36. Пономарьова К. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови: методичний посібник. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2020. 88 с.

37. Пруняк В., Склярук С. Формування в учнів початкових класів уміння самостійно складати власні висловлювання в різних комунікативних ситуаціях (змістова лінія «Взаємодіємо усно»). Формування ключових і предметних компетентностей засобами сучасних освітніх технологій: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції [Кривий Ріг, 21 листопада 2019 р.]. МОНУ, КДПУ. Кривий Ріг: КДПУ. С. 104-111.

38. Рибальченко І. Системний підхід до формування мовної, мовленнєвої та комунікативної компетентностей дітей молодшого шкільного віку. Науковий простір студента: пошуки і знахідки: матеріали ІХ Всеукраїнської науковопрактичної студентської інтернет-конференції (28 березня 2022 р.): збірник тез. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2022. С.205-213.

39. Спаських І. Шляхи формування комунікативних навичок у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. Інновації в початковій освіті: досвід, виклики сьогодення, перспективи : матеріали І наук.-практ. інтернет-конф. здобувачів другого (магістер.) рівня вищ. освіти першого року навчання ф-ту початк. навчання, Харків, 17 трав. 2022 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [за заг. ред. В. В. Ушмарової]. Харків : [б. в.], 2022. Ч. 2. С. 28.

40. Смілянець С. Комунікативна компетентність учнів. Використання інтерактивних вправ для формування комунікативної компетентності молодших школярів. *Початкова освіта*. 2017. № 9. С. 14–29.

41. Степанова О., Гнатюк О. Корекція комунікативної сфери дітей із ЗНМ. Актуальні проблеми дошкільної та спеціальної освіти: зб. матер. ІІІ Міжнародних педагогічних читань пам'яті професора Т.І.Поніманської. Рівне. 2020. С. 239-241

42. Стеценко Г., Іщенко Л. Розвиток комунікативної компетентності дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. *Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія, методика, практика*. 2023. Вип. 9. С. 171- 174.

43. Тичина К. Шляхи розвитку конструктивного праксису у дітей дошкільного віку з порушенням мовного розвитку за допомогою конструкцій LEGO. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2020. Вип. 17. С. 236-251

44. Ткаченко К. Змістово-структурові аспекти поняття «комунікативні уміння». *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*. Черкаси, 2018. № 10–11. URL: <http://pedejournal.cdu.edu.ua/article/download/3199/3388>

45. Турко О., Кравчук Т. Мовленнєва діяльність учнів початкової школи в контексті сучасних освітніх реформ. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2018. Вип. 24(2). С. 371–377. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2018_24\(2\)__66](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2018_24(2)__66) .

46. Хома О., Ліба О. Формування компетентностей у молодших школярів в контексті сучасних освітніх реформ. *Освітологічний дискурс*. 2018. № 1–2. С. 291–302. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2018_1-2_24.

47. Федорова Н., Воробйова В. Розвиток комунікативних навичок дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Актуальні проблеми дошкільної та спеціальної освіти: зб. матер. III Міжнародних педагогічних читань пам'яті професора Т.І.Поніманської. Рівне. 2020. С. 253-255.

48. Чекан О., Барна Х., Кас'яненко О. Концептуальні засади розвитку зв'язного мовлення дітей із ЗНМ в ігровій діяльності. Сучасні тенденції розвитку науки й освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів : збірник тез доповідей за матеріалами II Міжнародної науковопрактичної конференції (12-13 травня 2022 р., м. Мукачєво). Мукачєво : Вид-во МДУ. 2022. С.213-215.

49. Чекан О., Барна Х., Кас'яненко О. Концептуальні засади розвитку зв'язного мовлення дітей із ЗНМ в ігровій діяльності. *Acta Paedagogica Volynienses*.. 2022. №3. С.145-150.
50. Шуляк С. Становлення комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку з особливими освітніми потребами. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2023. №. 1 (9). С. 121-127.
51. Badeni, B., & Sri, S. (2021). Towards a model of attitude and character learning through training needed by teachers. *International Journal of Education and Prac-tice*, 9(3), 487-496. Available at: <https://doi.org/10.18488/journal.61.2021.93.487.496>
52. Bloeder, T., Eikerling, M., Rinker, T., & Lorusso, M. L. (2021). Speech therapy services for multilingual children: attitudes and approaches in four European countries. *Resistance* 13:12143. doi: 10.3390/su132112143
53. Rogalska–Yablonska, I., Melnyk, N., Tsvietkova, H., Dovbnia, S., & Malysheva, D. (2023). Preschoolers with general speech underdevelopment socialization practices in Ukrainian and Swedish preschool educational institutions. *Revista Eduweb*, 17(2), 161-176. <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2023.17.02.14>
54. Reuterskiöld, C., Hallin, A.E., Nair, V.K.K., & Hansson, K. (2021). Morphosyntactic Challenges for Swedish-Speaking Children with Developmental Language Disorder in Comparison with L1 and L2 Peers, *Applied Linguistics*, 42(4), pp. 720–739, <https://doi.org/10.1093/applin/amaa058>
55. Rohalska-Yablonska, I.P., Melnyk, N.I., Dovbnia, S.O., Lisovska, T.A., & Perkhailo N.A. (2020). Socio-Pedagogical Support of Child's Personality Socialization at the Stage of Preschool Childhood Social Formation. *Journal of Intellectual Disability - Diagnosis and Treatment*, 8, 336-350. <https://doi.org/10.6000/2292-2598.2020.08.03.10>

56. Savignon SJ. Communicative competence In: Lontas JI, editor. The TESOL Encyclopedia of English Language Teaching. *John Wiley & Sons*; 2018. P. 1–7.
57. Sîrghi, S., & Sîrghi, A. (2020). Design for online teaching and learning in the context of digital education. *The science of physical culture*, Nr. 35/1, 50-54. <https://doi.org/10.52449/1857-4114.2020.35-1.08>
58. Skolverket (2019) Swedish National Agency for Education. <https://www.skolverket.se/andra-sprak-other-languages/english-engelska>
59. Skolverket (2020). Swedish Education Act. <https://www.skolverket.se/andra-sprak-other-languages/english-engelska>
60. Slinko, T., Letnianshyn, L., Bairachna, L., & Tkachenko, Ye. (2022). ‘The Rule of Law in the Legal Positions of the Constitutional Court of Ukraine. *Justice in Eastern Europe*, 1(13), 165-177. <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-5.1-n000099>
61. St. Nicholas School. (2023). Socialization in Early Childhood Education: How to Promote Children's Interaction at School. <https://stnicholas.com.br/socialization-in-early-childhood-education-how-to-promote-childrens-interaction-at-school/>
62. Strömbergsson, S., Holm, K., Edlund, J., Lagerberg, T., & McAllister, A. (2020). Audience Response System-Based Evaluation of Intelligibility of Children's Connected Speech - Validity, Reliability and Listener Differences. *J Commun Disorders*, 87, 106037 doi: 10.1016/j.jcomdis.2020.106037
63. Talaghir, L., & Iconomescu, T. (2017). Study regarding the evolution of the primary school curriculum for Physical Education in Romania in accordance with the assessment system application. *INTED Proceeding*, 17, 2542-2551.
64. Tsybanyuk, O. (2020). Innovative approach to the programming of physical education of primary school students in Romania (2014–2020). *Educational horizons*, 50, 36-40. Retrieved from: DOI: 10.15330/obrii.50.1.36-40

65. Vertuhina, V., Melnyk, N., Rogalska-Yablonska, V., Shapochka, K., Vdovychynko, R., & Zadorozhna, A. (2022). Pedagogical conditions of preparation of senior preschoolers with visual deviation to school: psychological and pedagogical aspect. *International Journal of Computer Science & Network Security (IJCSNS)*, 22(5), pp. 652-662. http://ijcsns.org/07_book/html/202205/202205091.html

66. Wikse Barrow, C, Körner, K, & Strömbergsson, S. A. (2021). Survey of Swedish speech-language pathologists' practices regarding assessment of speech sound disorders. *Logoped Phoniatr Vocol*, 1-12. doi: 10.1080/14015439.2021.1977383

67. Zenaro, M.P., Rossi, N.F., Souza, A.L.D.M., & Giacheti, C.M. (2019) Oral narrative structure and coherence of children with attention deficit hyperactivity disorder. *Codes*, 31(6), e20180197. doi: 10.1590/2317-1782/20192018197

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Консультація для батьків та вчителів на тему: «Взаємозв'язок мовних та комунікативних умінь у дітей першого класу з ЗНМ»

Діти розвивають мову дуже по-різному. Знання мови під час вступу до школи передбачають подальші успіхи в навчанні та життєві шанси, тому важливо визначити та усунути затримки в дошкільні роки.

Хоча деякі мовні труднощі зумовлені такими проблемами, як порушення слуху чи розлади розвитку, затримка мовлення може бути результатом відсутності сприятливого навчального середовища.

Мовні труднощі можуть вплинути на здатність дитини вимовляти звуки для мовлення, розуміти мову або вимовляти слова та речення. Затримка мовлення може бути основною проблемою, з якою стикається дитина, або частиною ширшого нетипового профілю. Коли в основному уражена мова, це називається первинною затримкою мови. Затримка мовлення з сенсорними порушеннями або когнітивною затримкою називають вторинною (наприклад, при аутизмі).

Через значні відмінності між дітьми у швидкості вивчення мови може бути важко визначити, коли дитина має труднощі, які потребують уваги. Це ще більше ускладнюється, оскільки мовні профілі дітей можуть змінюватися; у той час як приблизно 70% дітей, які мають затримку розвитку мови в дошкільному віці, здається, покращуються, інші починають добре, але пізніше відстають.

Діти, які мають проблеми з розумінням (сприйнятлива мова), загалом почуваються гірше, ніж ті, хто добре розуміє, але важко вимовляє слова та речення (експресивна мова).

Хоча діти з неблагополучних сімей частіше демонструють запізнення, у багатьох з них буде хороша мова, тоді як деякі діти з багатших сімей

стикаються зі значними труднощами. Подібним чином діти, які вивчають англійську як додаткову мову (EAL), можуть виглядати із затримкою, але ті, хто добре володіє рідною мовою, зазвичай наздоганятимуть своїх одномовних однолітків.

Ця варіація означає, що важливо знати, на що звертати увагу в різному віці, і спостерігати за дітьми, які можуть мати труднощі, щоб побачити, як їхні навички розвиваються з часом.

Прогноз для дітей із постійними мовними труднощами залежить від характеру їх затримки та підтримки, яку вони отримують. Розлад мовного розвитку (RMR) зазвичай діагностується через три-чотири роки. Ці діти мають помітні труднощі з мовними навичками, такими як формування речень, розуміння усних інструкцій, вивчення значень слів і розповідання простих історій.

Затримка мовлення завжди спостерігається у дітей з аутизмом, хоча рівень мовлення, досягнутий людьми з аутизмом, дуже різний. Порівняно із затримкою мовлення або DLD, діти з аутизмом виявляють значні обмеження в соціальній взаємодії та невербальних навичках (вказівка для інтересу) у два роки або раніше 5, а в три роки будуть обмежені ігри та експресивна/сприйнятлива мова. Диференціальну діагностику між затримкою мовлення, розладом і аутизмом має проводити багатопрофільна група спеціалістів.

Усі діти, як правило, мають незрілі моделі мовлення в перші роки. Проблеми мовлення виявляються у віці двох-трьох років, і їх можна розділити на три основні категорії:

Затримка або порушення фонологічного розвитку – дитина повільно засвоює діапазон звуків мови, тому зберігається незрілий шаблон мовлення. Звуки мови пропускаються або замінюються більш простими звуками. Проблема, ймовірно, залишиться, якщо до 38 місяців дитина стає незрозумілою для дорослих поза сім'єю, і її слід направити до логопедичних

служб (SLT). Фонологічні затримки або розлади часто виникають разом із DLD і можуть бути пов'язані з негативними довгостроковими наслідками для соціалізації та самооцінки.

Помилки мовлення – дитина вимовляє обмежену кількість мовних звуків у незвичайний спосіб (наприклад, шепелявий звук «с» або звук «р» перетворюється на «ш»). Зазвичай мовленнєві помилки усуваються без стороннього втручання та зазвичай не пов'язані з негативними соціальними наслідками. Однак мовленнєві помилки, які зберігаються до шкільного віку, можуть потребувати втручання.

Неплавність – часто спостерігається у дітей дошкільного віку на третьому році життя і характеризується мовленнєвими повторами. Більшість дітей швидко проходять цю фазу. Заїкання в розвитку може бути показане, коли фаза нерозмовності зберігається або якщо тривога пов'язана з мовленням. Близько 70% випадків заїкання в розвитку проходять протягом 18 місяців до трьох років. Направлення та поради можуть запобігти погіршенню заїкання.

ДОДАТОК Б*Консультація з батьками на тему: «Як впливають комунікативні вміння у дітей першого класу з ЗНМ на готовність вступу до школи?»*

Комунікативні навички дітей першого класу є життєво важливими для їх загального розвитку, що закладає основу для успішного майбутнього. Пізнання, соціальна взаємодія, ротово-моторний розвиток є одними з ключових факторів, які впливають на розвиток спілкування дитини. Слухання, розуміння та використання розмовної мови є найважливішими компонентами спілкування. Віхи розвитку, наведені нижче, показують деякі навички в цих сферах, які відзначають прогрес дітей, коли вони навчаються спілкуватися. Важливо також відзначити, що кожна дитина розвивається у своєму індивідуальному темпі. Ці вказівки призначені для того, щоб надати батькам і опікунам інформацію про загальні моделі розвитку.

Від 2 до 3 років

- Почніть розуміти кілька слів-дій (приклад, їсти, спати тощо)
- Розуміє функціональне об'єднання слів, наприклад, правильно відповідає на запитання типу «Що ти бачиш»? 'Що ви їсте'? тощо
- Розуміє прості питання «хто», «що» і «де».
- Розпізнає назви та зображення найбільш поширених предметів.
- Розуміє найпоширеніші прикметники (маленька лялька, великий м'яч)
- До 3 років виявляє розуміння таких прийменників, як «на», «під», «спереду», «позаду».
- Може слухати та запам'ятовувати прості історії з малюнками.
- Зрозуміє довші інструкції, такі як «примусьте коня стрибнути», «де татові черевики» тощо.
- 2-річні діти зазвичай використовують речення з 2 або 3 слів.
- Часто правильно вживати особові займенники (я, я, ти, він, вона, воно).

- 3-річні діти використовують речення з 4 або 5 слів, наприклад «я хочу ще молока» або «він забрав мою іграшку».
- Задає багато питань. Вони захочуть дізнатися назви речей і вивчити нові слова.
- Має словниковий запас приблизно 300 слів до 3 років. Вони використовують ширший діапазон звуків мови.

Що прийнятно в цьому віці?

- Деяким дітям часто важко вимовляти більш складні звуки мови, такі як «ч», «ш», «з», «р».
- Більшість дітей скорочують довші слова, наприклад кажучи «нана» замість «банан». Більшості дітей часто важко вимовляти складніші звуки, наприклад «ш», «ч», «р», «дж», «з».
- Іноді вони можуть звучати так, ніби вони заїкаються. Це відбувається тому, що вони намагаються поділитися своїми ідеями, перш ніж їхні мовні навички будуть готові. Якщо ви не розумієте мову дитини, м'яко попросіть повторити її. Ви можете сказати: «О, я не зовсім розчув, що ви сказали». Можете сказати мені ще раз?».

Для деяких дітей розвинути навички спілкування може бути дуже важко. Батькам важливо звернутися за порадою до логопеда, якщо:

- Дитина вказує або показує, що вона хоче, а не говорить це.
- Вони говорять лише окремі слова, а не з'єднують слова разом у короткі речення.
- Вони повільно реагують на ваші вказівки.
- Вони покладаються на те, що їм покажуть, що робити, а не скажуть.
- Ви не можете зрозуміти більшу частину того, що вони говорять.

3-4 роки

- У 3 роки діти із задоволенням слухають людей, у 4 роки вони слухають довші історії та відповідають на запитання щодо історії, яку вони щойно почули.

- Володіє словниковим запасом понад 1000 слів.
- Може розуміти слово «ні», яке вказує на неіснування.
- Вказує тварин, предмети, їжу з більшої групи картинок.
- Розпізнає час на всіх зображеннях (ранок, день, ніч) і всі основні кольори.
- Розуміє та вживає прості форми теперішнього та теперішнього тривалого часу в жіночому та чоловічому родах.
- Розуміти вказівні іменники, цей, той, там.
- Розуміти порівняльні речення.
- Розуміти та часто використовувати слова, пов'язані з кольором, числом і часом, наприклад, «червона» машина, «три» пальці та «вчора/завтра».
- У 3 роки діти вживають речення з трьох слів і не говорять вільно. До 4 років вони використовують довші речення і пов'язують їх між собою.
- Ставте багато питань, використовуючи слова «чому», «де» і «що».
- Опишіть події, які вже відбулися.
- Насолоджуйтесь уявною грою.
- Почніть планувати ігри з іншими.
- Що є прийнятним?
- Більшість дітей роблять помилки з часом, наприклад кажуть «бігав» на «біг» і «плив» на «плив».
- Виникнення труднощів із невеликою кількістю звуків – наприклад, р, ш, л, ф, й, щ, ч і дз.

До 3 з половиною років дитина повинна бути зрозуміла стороннім людям. Якщо ні, батькам слід звернутися за порадою до логопеда. Ви повинні хвилюватися, якщо: Їм важко перетворити ідеї на речення. Мова, яку вони використовують, заплутана і її важко зрозуміти. Вони не реагують або повільно виконують інструкції.

4-5 років

- На цьому етапі діти повинні слухати, розуміти більше та ділитися своїми ідеями в групі.
- Розуміти усні інструкції та прості минулі та минулі безперервні часи.
- Розумійте складнішу мову, наприклад «перший», «останній», «можливо», «можливо», «вище», «поміж».
- Розумійте слова, які описують такі послідовності, як «спочатку ми йдемо в парк, потім ми підемо в парк».
- Розуміти протилежні поняття, контраст однини/множини для іменників, прийменників «збоку, поміж, перед».
- Розрізняє порівняльний і найвищий ступені.
- Використовує правильно складені речення з 4-5 слів.
- Може самостійно розповісти історію.
- Схильний відтворювати в позі тіла та жестах те, про що розповідається в історії.
- Використовує прості минулі та минулі продовжені часи.
- Вибирайте собі друзів і товаришів по грі.
- По черзі ведіть набагато довші розмови.
- Прочитайте детальний блог про 1-2 роки: Віхи мовлення та мови

Що є прийнятним?

Діти цього віку ефективно використовують більшість звуків. Однак у них можуть виникнути певні труднощі з більш складними словами, такими як «каракулі» або «слони».

Для деяких дітей розвиток спілкування може бути дуже важким процесом, і їм може знадобитися додаткова допомога.

До 5 років ви можете побачити наступне:

- Труднощі з абстрактними ідеями, такими як розмір або час.
- Труднощі зі складними реченнями.
- Не мати правильних слів, щоб сказати те, що вони хочуть.
- Труднощі впорядкування ідей.

- Пропущені деякі слова. Наприклад, сказати "гра в м'яч" замість "Песик грає з м'ячем".
- Мова, яка може не слідувати логічному порядку.
- Розмова на багато різних тем в одній групі речень.
- Неправильне використання звуків, тому їхню мову важко зрозуміти.

5-6 років

- До 5-6 років діти часто мають хороші навички спілкування. Вони краще вміють використовувати мову різними способами, наприклад, обговорюючи ідеї чи висловлюючи думки.
- Довше зосереджуйтеся на одній справі без нагадувань.
- Менше покладайтеся на картинки та предмети, щоб вивчити нові слова.
- Використовуйте свої мовні навички, щоб навчитися читати, писати та орфографії.
- Дізнайтеся, що одне й те саме слово може означати дві речі, наприклад «апельсин» — фрукт і «апельсин» — колір.
- Дізнайтеся, що різні слова можуть означати те саме, наприклад «мінус» і «забрати».
- Розумійте почуття та описові слова, такі як «обережно», «повільно» або «розумно».
- Використовуйте мову для різних цілей, таких як запитання чи переконання.
- Діліться та обговорюйте більш складні ідеї.
- Використовуйте мову в різних соціальних ситуаціях.

У дитини в цьому віці повинні бути добре розвинені мовні, мовні та комунікативні навички.

Якщо їм важко володіти мовою, ви можете помітити, що вони:

- Вам важко вивчити і зрозуміти значення слів.
- Вам важко зрозуміти мову про речі в минулому чи майбутньому.

- Постарайтеся зрозуміти фрази, які можуть означати більше ніж одне, наприклад «підтягніть шкарпетки».
- Відповідайте лише на частину інструкції, зазвичай на початок або кінець.
- Використовуйте короткі речення, часто з відсутніми словами або в неправильному порядку.
- Вам важко вигадувати історії. Це видно в письмовій роботі, а також у розмові.
- Не вчаться в школі, але ніхто не може пояснити чому.
- Насилу заводити та підтримувати друзів.

ДОДАТОК В

*Рекомендації щодо розвитку комунікативних умінь та навичок у дітей
першого класу з мовними порушеннями*

1. Обговорюйте з дитиною, як у неї минув день. Якщо виникли труднощі у дитини протягом дня, спробуйте разом із нею знайти вихід.
2. Використовуйте у мові різні ввічливі слова, спонукайте свою дитину використовувати їх.
3. Познайомте дитину з правилами поведінки, є зразком для наслідування.
4. Підтримуйте його дружні стосунки до дітей, будьте доброзичливі до оточуючих.
5. Заохочуйте свою дитину до знайомства під час прогулянок або походу у гості.
6. Вчіть дитину висловлювати схвалення позитивним вчинкам однолітка.
7. Вчіть дитину запрошувати гостей, ділитися іграшками, просити про допомогу.
8. Вчіть дитину підтримувати діалог. Обговорюйте з дитиною прочитані твори, намагайтеся, щоб відповіді були розгорнуті.
9. Нагадувати дітям про слова мовного етикету у певних ситуаціях.
10. Для розвитку в дітей вміння спілкуватися без слів спочатку дайте їм розпізнати зображений жест (на малюнку, фотографії).
11. Заохочуйте дітей до вступу в діалог з іншими (складайте невеликі історії, проводьте інтерв'ю за участю дітей).
12. Грайте в ігри: «добре – погано», «який у тебе настрій?», «ляльковий театр», «який вчинок?».

ДОДАТОК Д*Методичні рекомендації щодо розвитку комунікативних умінь дітей з мовними порушеннями*

Розвиток комунікативних умінь у дітей з мовними порушеннями – це комплексний і тривалий процес, який вимагає систематичної роботи та індивідуального підходу.

Для вчителів та логопедів.

Індивідуальний підхід: кожна дитина з мовними порушеннями – це індивідуальність. Складайте індивідуальні програми розвитку мовлення, враховуючи особливості кожного учня.

Ігрова форма навчання: перетворіть навчальний процес на захоплюючу гру. Використовуйте різноманітні дидактичні ігри, сюжетно-рольові ігри, ігри на розвиток мовлення.

Створення сприятливої атмосфери: створіть у класі атмосферу доброзичливості та підтримки, де дитина не боїтиметься помилятися і висловлювати свої думки.

Залучення батьків: активно залучайте батьків до корекційного процесу. Давайте їм рекомендації щодо домашніх завдань, пояснюйте, як правильно спілкуватися з дитиною вдома.

Міжпредметні зв'язки: поєднуйте розвиток мовлення з іншими навчальними предметами. Наприклад, під час уроку математики можна використовувати мовні завдання, а на уроці малювання – описувати свої малюнки.

Використання різних видів мовленнєвої діяльності: розвивайте всі види мовлення: монологічне (розповіді, перекази), діалогічне (розмови, бесіди), внутрішнє мовлення (про себе).

Автоматизація звуків: систематично проводите заняття з автоматизації поставлених звуків у різних позиціях слова і речення.

Розвиток фонематичного слуху: використовуйте різноманітні вправи на відрізнєння звуків на слух, визначєння першого звуку в слові тощо.

Розширення словникового запасу: регулярно вводите нові слова, використовуйте словникові диктанти, складання речень зі словами.

Розвиток граматичної будови мовлення: вправляйте дітей у складанні простих і складних речень, узгодженні слів за родами, числами і відмінками.

Розвиток зв'язного мовлення: заохочуйте дітей до складання розповідей за картинками, переказування текстів, складання власних історій.

Для батьків

Спілкуйтеся з дитиною: чим більше ви будете спілкуватися зі своєю дитиною, тим швидше вона освоїть мову.

Читайте казки: читайте дитині казки, розглядайте картинки, обговорюйте прочитане.

Задавайте питання: задавайте дитині питання, які вимагають розгорнутих відповідей.

Хваліть дитину: заохочуйте будь-які спроби дитини говорити.

Створіть мовне середовище: оточіть дитину іграшками, книжками, які стимулюють мовлення.

Будьте терплячими: розвиток мовлення – це тривалий процес. Не варто поспішати і порівнювати свою дитину з іншими.

Приклади ігор для розвитку мовлення:

«Що змінилося?» – гра на увагу і розвиток спостережливості.

«Лото» - гра на закріплення лексичних тем.

«Хто більше назве?» – гра на розширення словникового запасу.

«Розповіді за картинкою» – розвиток зв’язного мовлення.

«Телефон» - розвиток фонематичного слуху

ДОДАТОК Ж

Семінар практикум на тему: «Ігри для формування комунікативних умінь у дітей 6-7 років із загальним недорозвиненням мови»

Для розвитку комунікативних навичок у дітей можна грати з ними в кілька типів ігор. А хто не любить ігри? Ваші діти навчатимуться із задоволенням. Крім того, ви поділитесь прекрасним досвідом спілкування зі своїми дітьми. Можете посперечатися, що ваші діти запам’ятають ці інтерактивні моменти навіть коли виростуть. Крім того, ці ігри не займуть багато часу. Крім того, навички, яким ви навчаєте за допомогою веселих ігор, є основою для майбутніх уроків. Давайте подивимося кілька таких занять та ігор, у які ви можете грати зі своїми дітьми.

1. Що в коробці?

Це весела гра для дітей. Вони можуть практикувати силу опису. Це допоможе їм збільшити свою здатність мислити, оскільки вони повинні створити образ об’єкта в своєму мозку, просто доторкнувшись до нього. Отже, як грати в цю гру? Виріжте отвір в коробці. Однак переконайтеся, що отвір достатньо великий для їхніх маленьких рук. Скажіть їм, що їм заборонено заглядати в отвір. Після цього помістіть предмет в коробку. Нехай вони торкаються предмета через отвір. І попросіть дітей описати, як відчувається предмет. Крім того, якщо вони можуть сказати, що насправді всередині! По суті, ця гра полягає в тому, щоб вгадувати, що може бути.

2. Вказуйте напрямки

Крім вербального, для ваших дітей важлива невербальна комунікація. Попросіть своїх дітей написати на аркуші паперу маршрут до їхнього

улюбленого ресторану чи парку. Коли вони закінчать наносити карту місця, вирушайте в подорож разом зі своїми дітьми, дотримуючись письмових вказівок, щоб дістатися до цього місця. Поки йдете, допоможіть їм зрозуміти, як вони могли б зробити їх кращими. Крім того, навчіть їх пов'язаним речам, щоб вони могли краще спілкуватися в майбутньому.

3. Час спілкування

Взагалі діти люблять ділитися своїми думками. Присвятіть свій час своїм дітям, щоб поділитися речами. Це чудовий спосіб для них відточити свої навички спілкування. Слухайте їх активно і не показуйте свою байдужість. Неважливо, наскільки ви зайняті. Ви навіть можете виділити 30 хвилин щовечора, коли вони розкажуть вам усе про свій день. Заохочуйте їх розповідати про своїх однокласників і вчителів. Це заохочувальний спосіб розвинути гарні навички мовлення.

4. Колесо почуттів

Багато дітей, особливо у віці 4-8 років, мають проблеми з вираженням почуттів. Це тому, що емоції абстрактні, тому вони можуть не знати, як їх розпізнати та висловити. Ця гра ідеально підходить для гри в школі, де кілька дітей можуть відчувати себе по-різному одночасно. З цією метою ви можете створити зону для дітей, щоб висловити ці почуття. Також ви можете розташувати коло, де буде демонструватися роздрукована колесо емоцій. Дитина буде йти і стояти в партері щоразу, коли він переживає емоції. Такі як щастя, гнів, смуток тощо. Дорослий допоможе йому впоратися з емоціями. Крім того, ви можете надати їм відповідні емодзі, які дитина зможе мовчки передати своїм вчителям. Це створює місце для довіри. Крім того, буде менше шансів спалахів, коли ви відчуваєте, що вас не зрозуміли або скривдили.

5. Шепітне речення

Це популярна і весела гра. Це може допомогти покращити навички слухання ваших дітей. Крім того, в неї можуть грати діти будь-якого віку. Ви

також можете попросити інших членів сім'ї приєднатися. Після цього скажіть усім сісти в коло, досить близько, щоб легко шепотіти. Почніть з однієї дитини, яка шепоче речення на вухо іншій дитині, яка сидить праворуч, а потім вона шепоче на вуха наступним гравцям. Ходіть по колу, поки всі в колі не займуть чергу. Зрештою, остання дитина голосно вимовляє повідомлення. Після цього перша особа, яка першою надіслала повідомлення, може відкрити справжнє речення. Цілком ймовірно, що оригінальне повідомлення та остаточне повідомлення будуть сильно відрізнятися! Це може перетворитися на щось смішне. Спочатку ви можете почати з простого повідомлення і поступово переходити до більш складних речень.

ДОДАТОК 3

Семінар-практикум з батьками та педагогами на тему: «Як допомогти дитині першого класу з мовними порушеннями реалізувати комунікативні вміння в життєдіяльності?»

Ранні роки дитинства є дуже важливим етапом у розвитку мовлення та мови. Зі збільшенням кількості дітей, які починають школу з низьким рівнем спілкування, життєво важливо, щоб дитячі заклади надавали всю можливу підтримку.

Чому важливий розвиток мовлення та мови?

Розвиток мовлення та мови включає в себе здатність слухати, розуміти та спілкуватися вербально та невербально. Є багато способів, якими цей набір навичок є корисним для дітей: Це забезпечує міцну основу для шкільних занять (наприклад, дітям з хорошими мовними та мовними навичками, швидше за все, буде легше навчитися читати) Це допомагає зміцнити впевненість. Це дозволяє дітям краще повідомляти про свої потреби (і тому зменшує розчарування. Це сприяє розвитку дружби. Це допомагає дітям зрозуміти навколишній світ.

Є два основні способи, якими дорослі можуть допомогти підтримати дітей у розвитку їхніх мовленнєвих і мовних навичок: 1) будучи хорошим зразком для наслідування; 2) шляхом стимулювання.

Будь хорошим прикладом для наслідування

Діти найкраще навчаються, просто спостерігаючи за поведінкою дорослих і копіюючи їх, тому цілком зрозуміло, що ви повинні моделювати хороші

мовні та мовні навички, коли це можливо. Ось контрольний перелік типів поведінки, які ви повинні моделювати під час спілкування з дітьми:

- Говоріть чітко і спокійно
- Використовуйте мову, що відповідає віку
- Встановіть зоровий контакт (при необхідності опустіться до рівня дитини)
- Повторюйте речення дітям, замінюючи помилки виправленнями
- Повторюйте речення дітям, розширюючи слова, які вони використали
- Опишіть і прокоментуйте те, що ви робите
- Опишіть і прокоментуйте, що роблять діти
- Позначте об'єкти та дії
- Слухайте уважно, коли діти з вами розмовляють – будьте терплячими та дайте їм достатньо часу, щоб знайти слова
- Останнє про аудіювання особливо важливо пам'ятати, оскільки багатьом дітям важко оволодіти цією навичкою.

Забезпечте стимулюючу діяльність

Практично все, що ви робите з дітьми в ранньому віці, є можливістю для розвитку мовлення та мовних навичок, але варто приділити трохи часу, щоб подумати, чи можете ви покращити існуючі види діяльності та/або запровадити нові. Що б ви не робили, пам'ятайте, що головне, щоб це було весело, щоб дітям було цікаво.

Ось кілька ідей, які допоможуть вам покращити розвиток мовлення та мови в дітей дошкільного віку.

Читати книги

Читайте книги щодня – кілька разів на день – у великих і малих групах та індивідуально; однак, ви це зробите, читання з дітьми є надзвичайно ефективним способом покращення їхньої мови та навичок спілкування. Не просто читайте вголос дітям, які пасивно сидять – залучайте їх, закінчуючи речення та віршики, балакаючи про картинки, сюжети та персонажів.

Покажи і розкажи

Попросіть дітей принести з дому іграшки чи інші предмети та поговоріть про них. Запропонуйте їм бути описовими запитаннями на кшталт «Як це працює?» і "Чому тобі подобається ця іграшка?" і заохочуйте інших дітей ставити власні запитання.

Співати пісні

Це особливо важливе заняття з немовлятами та дітьми молодшого віку, оскільки між співом і раннім розвитком мови існує такий тісний зв'язок. Співання пісень маленьким дітям/з ними може допомогти їм навчитися розрізняти звуки та розпізнавати рими, а також розширити їхній словниковий запас і розвинути пам'ять. Вас лякає ідея запровадити музику у своє середовище? прочитайте нашу статтю « Вам не обов'язково бути фахівцем, щоб викладати музику в ранньому віці».

Ігри з описами та відгадками

Існує багато ігор, які передбачають описування та відгадування, але ось кілька конкретних ідей: 1) виберіть разом з дітьми кілька предметів, покладіть їх у мішок і нехай діти по черзі обмацують і описують їх, а інші відгадують, що вони є; 2) гра «Що я?», у якій ви щось описуєте, а діти визначають, що це таке (наприклад, «Я червоний і зроблений з металу, я стою на тротуарі, а ви вкладаєте в мене букви»).

Рольові та удавані ігри

Це може бути настільки складним чи простим, як вам подобається; ви можете змусити дітей переодягнутися персонажами та розіграти п'єсу (використовуючи вигаданий сюжет або, можливо, з книги), або ви можете заохотити їх використовувати ляльок, щоб розповісти історію, або просто стимулювати якусь зрозумілу роль – грати , представивши кілька реквізитів.

Досліджуйте ритми та рими

Як уже згадувалося, навчитися розпізнавати рими є ключовою частиною розвитку мови для дуже маленьких дітей. Вивчення рим зі

старшими дітьми допомагає розвинути їхні навички фонологічного усвідомлення та підготувати їх до навчання читання. Пограйте в гру, де ви говорите слово, а діти придумують для нього якомога більше рим, або разом складіть простий римований вірш. Усвідомлення ритму також пов'язане з мовними навичками; спробуйте сісти в коло і вибити склади імені кожної дитини.

ДОДАТОК К

Список дітей, які брали участь в експерименті

Діти із ЗНМ	Діти із нормою мовленнєвого розвитку
Іванка З.	Максим Г.
Олег М.	Оксана К.
Софія Г.	Валя П.
Коля Л.	Оленка М.
Катя Л.	Денис Т.
Аня Г.	Каріна Д.
Ліза М.	Вова З.
Таня П.	Лариса Л.
Ярослав Л.	Марійка С.
Андрій Л.	Іринка Г.